

LÄHISUHDEVÄKIVALTARIKOSTEN SOVITTELU

Poliisille sovitteluun ohjauksen tueksi
Annina Eskola

01/2020

Tiivistelmä

Tekijä(t) Annina Eskola	Tutkinto Poliisi (AMK)
Julkaisun nimi Lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelu – Poliisille sovitteluun ohjauksen tueksi	Julkisuusaste Julkinen
Ohjaaja Pekka Björk	Opinnäytetyön muoto Tutkimuksellinen opinnäytetyö
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyöni tarkoitus on herätellä lukijaa, lähisuhdeväkivallan kanssa toimivaa poliisiviranomaista pohtimaan, onko sovittelu hänelle jutussa mahdollinen toteutettavaksi.</p> <p>Opinnäytetyöni muoto on laadullinen tutkimus, jonka toteutin teemahaastatteluiden avulla. Haastattelin MARAK -työryhmään kuuluvaa poliisiviranomaista sekä kahta sosiaalityöntekijää, jotka antoivat omiin työkokemuksiinsa perustuen mielipiteensä lähisuhdeväkivallan sovittelusta ja sen toimivuudesta.</p> <p>Opinnäytetyöni koostuu johdannosta, teoriaosasta, johtopäätöksistä, sekä pohdinnasta. Teoriaosuudessa on avattu lähisuhdeväkivaltaan sekä sovitteluun liittyvää lainsäädäntöä, sovitteluprosessia sekä sovittelijoita, MARAK -toimintamallia, että lähisuhdeväkivallan eri muotoja.</p> <p>Johtopäätökset -otsikon alla pohdin lähisuhdeväkivallan sovittelun toimivuutta eri järjestöjen sekä lähisuhdeväkivaltatyöryhmän kannanottoihin perustaen. Johtopäätökset kappaleessa sovelsin teoriapohjasta ja haastatteluista saamani tietoa lähisuhdeväkivallan sovittelun toimivuudesta ja toin esimerkkejä tapauksista, jotka eivät sovellu / soveltuvat sovitteluun. Pohdin johtopäätöksissä myös lähisuhdeväkivallan sovittelua nykymuodossaan perustaen asioita tutkittuun tietoon sekä omiin ajatuksiini ja käyn läpi lähisuhdeväkivallan sovittelun mahdollisuuksia ja heikkouksia.</p>	
Sivumäärä 50 + 2	Tarkastuskuukausi ja -vuosi 01/2020
Avainsanat Lähisuhdeväkivallan sovittelu, lähisuhdeväkivalta, sovittelu, sovittelija, Marak, uhri, väkivalta	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Työn tavoite ja tarkoitus	1
1.2 Tutkimuskysymykset.....	2
1.3 Aiemmat tutkimukset	3
1.4 Tutkimuksen toteutus	3
1.5 Työn rakenne	4
2 LAINSÄÄDÄNTÖ.....	6
2.1 Rikoslaki	6
2.1.1 Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikokset	7
2.1.2 Seksuaalirikokset	8
2.1.3 Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaaminen	8
2.1.4 Vapauteen kohdistuvat rikokset.....	9
2.1.5 Muita rikoslaista löytyviä lähisuhdeväkivaltaan liittyviä rikoksia	9
2.2 Lastensuojelulaki	9
2.3 Sosiaalihuoltolaki	10
2.4 Terveystieteidenhuoltolaki	10
2.5 Esitutkintalaki	11
2.6 Direktiivi 2012/29/EU (Uhridirektiivi)	11
2.7 Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (sovittelulaki 1015/2005) ...	11
3 LÄHISUHDEVÄKIVALTA	14
3.1 Lähisuhde, väkivalta ja lähisuhdeväkivallan eri muodot.....	14
3.1.1 Lähisuhde	14
3.1.2 Lähisuhdeväkivalta käsitteenä	14
3.1.3 Väkivalta, lähisuhdeväkivalta ja sen esiintyvyys	15
3.2 Miksi lähisuhdeväkivaltaa tapahtuu?.....	17
3.3 Miksi uhri pysyy väkivaltaisessa suhteessa?	19
4 LÄHISUHDEVÄKIVALLAN LAADUKAS ESITUTKINTA.....	21
4.1 Tilannetaju sekä herkkyys asianosaisia kohtaan	23
4.2 Asenteen sekä ennakoasenteen vaikeavuus	24
5 SOVITTELU	26
5.1 Lähisuhdeväkivallan sovittelu	26
5.1.1 Lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessi	28
5.1.2 Lähisuhdeväkivallan sovittelijat	29
5.2 Rikosoikeudellinen vai sosiaalinen menettely?	30
5.3 Tekijä ja uhri, uhriutuminen	31

6 TAMPEREEN POLIISILAITOKSEN KÄYTÄNTÖ	33
6.1 MARAK	33
6.2 Yhteistyötahot.....	35
7 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	36
8 POHDINTA	44
LÄHTEET	49
LIITTEET	

1 JOHDANTO

1.1 Työn tavoite ja tarkoitus

Olin työharjoittelussa vuoden 2019 tammikuusta lokakuuhun Sisä-Suomen poliisilaitoksella Tampereen pääpoliisiasemalla. Tutkinnan jaksolla alkuvuodesta 2019 keskustelin tutkinnanjohtajani kanssa mahdollisista opinnäytetyöaiheista ja häneltä sain idean lähisuhdeväkivallan sovittelusta. Tutkinnanjohtajani kertoi, että aihe on haastava ja hankalasti lähestyttävä esitutkinnassa. Yleisesti sovittelu riita-asioiden selvittämisessä sekä rikosoikeusprosessin lisätoimena on tutumpi ja sitä ilmeisimmin osataan kuitenkin hyödyntää.

Otin paikallisen sovittelutoimiston johtajaan yhteyden puhelimitse ja tiedustelin häneltä asiasta, miten heidän näkökulmastaan asia on hoitunut poliisin puolesta. Onko osattu poliisin taholta ohjata oikeanlaiset asianosaiset heidän palveluidensa tykö, vai olisiko asiassa parannettavaa. Häneltä tuli tietoa asiasta heidän kokemuksensa pohjalta ja linkki THL:n työpaperista, jossa on juuri puitu lähisuhdeväkivallan sovittelua. Aihe on siis herkkyyden lisäksi myös ajankohtainen. Työpaperissa muun muassa mainittiin, että sovitteluun ohjaamisen kriteerit vaihtelevat alueellisesti ja itse sovitteluprosessi samoin. (THL 2019)

Väkivallan vähentämishankkeita on olemassa jo varmasti useitakin ja yhteistyötä on ainakin Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos tehnyt Lyömätön Linja Espoossa ry:n kanssa, jotta väkivallan kierre epäillyn osalta saataisiin katkaistua ohjaamalla epäilty väkivallan katkaiseviin palveluihin (Hautamäki, J., Kaski, J. & Poukka, H. 2003). Kuitenkin ruohonjuuritasolla toimintaa seuranneena olen huomannut, että asia halutaan lakaista ennemmin maton alle ja unohtaa, kuin yrittää auttaa lähisuhdeväkivallan asianosaisia katkaisemaan jatkuva kierre etenkin lieviin pahoinpitelyihin, jotka liian usein tulee tutkinnassa pääteltyä ”asianomistaja perunut vaatimuksensa. Tutkinta lopetetaan, koska asianomistajalla ei asiassa vaatimuksia”, vaikka syyttäjällä on syyteoikeus, eli saa nostaa syytteen vuoden 2011 tehdyn muutoksen mukaan läheiseen henkilöön, alle kahdeksantoista vuotiaaseen tai työntekijään työtehtävässä kohdistuneissa lievissä pahoinpitelyissä rikoksen tekijää vastaan (Rikoslaki). Poliisi voi siis tutkia ja syyttää syyttää lievistä pahoinpitelyrikoksista ilman asianomistajan suostumusta tai pyyntöä.

Niin kuin aikaisemmin jo mainitsin, on THL tänä vuonna toteuttanut selvityksen, että suunnitelmia lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelun osalta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on koonnut selvitystyöryhmän, joka on tehty em. aiheesta nykytila ja selvittämissuhteet -työpäivän. Kyseisessä raportissa vastataan hallituksen tasa-arvo-ohjelmaan 2016-2019 kirjattuun toimenpiteeseen, jonka mukaan työryhmän tulee selvittää millaisin kriteerein naisiin kohdistuvan väkivallan sekä lähisuhdeväkivallan tapauksia ohjataan sekä hyväksytään sovitteluun ja miten kyseinen sovitteluprosessi etenee. Työryhmän selvityksessä nousi esiin kolme kehittämiskohdetta, jotka ovat yhteisten kriteerien sopiminen sovitteluun ohjauksessa, yhtenäisen ohjeistuksen, sekä työvälineet lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelun edellytysten arvioimisen, sovittelun ja sovittelun keskeyttämisen avuksi. Ja kolmantena lähisuhdeväkivallan sovittelun koulutusta tulee uudistaa sekä varmistua siitä, että uudistettu koulutus saavuttaa valtakunnallisesti kaikki tahot, jotka sovitteluketjuun kuuluvat; sovittelutoiminnan ammattihenkilöstö, lähisuhdeväkivaltarikoksia sovittelevat sovittelijat sekä sovitteluun ohjaavat viranomaiset kuten poliisi.

1.2 Tutkimuskysymykset

Aiheeni on lähisuhdeväkivallan sovittelun tapauskohtainen toimivuuden arviointi ja lähisuhdeväkivallan sovitteluun ohjaus poliisin toimesta. Itsenäni kiinnostaa eritoten poliisin rooli sovitteluun ohjaavana tahona.

Tutkimuskysymyksinä pohdin asioita, joita poliisin tulee tietää ennen kuin lähisuhdeväkivallan asianosaiset ohjataan lähisuhdeväkivallan sovitteluun, tai että sovittelun mahdollisuudesta heille edes mainitaan. Oikea-aikaisesti oikeanlaiset tapaukset / henkilöt saataisiin ohjattua sovitteluun. Tarkoitukseni on oppia sekä itse, että opinnäytetyöni lukeva, ymmärtämään ne asiat mahdollisimman seikkaperäisesti, jotka vaikuttavat lähisuhdeväkivallan sovittelu – arvioon sekä sovitteluun ohjaukseen. Jotta voidaan ohjata tekemään jotakin, tulee ensin tuntee ohjattava riittävän hyvin, jotta voimme tiettyjä palveluita heille tarjota. Niistä tärkeimpänä lähisuhdeväkivallan historia sekä parisuhteen hierarkia.

Sovittelu ja eritoten lähisuhdeväkivallan sovittelu ovat aiheita, joita tulen työssäni avaamaan, jotta perusta sovittelun ohjaukseen olisi tiedossa ja siihen pystyttäisiin esitutkimuksen aikana varmemmin ja oikeanlaiset asianosaiset ohjaamaan. Tärkeänä tutkimuskysymyksenä

lähisuhdeväkivaltaan liittyä ja minkälaisia tilanteita ne voisivat olla. Millaisissa tapauksissa sovittelu ei tulisi auttamaan tai jopa pahentaisi suhteessa olevaa valtaepätasapainoa.

1.3 Aiemmat tutkimukset

Opinnäytetöitä on tehty muutama koskien yleisesti rikos- ja riita-asioiden sovittelua ja niissä on sivuttu lähisuhdeväkivallan osalta sovittelua muutamalla lauseella. Esimerkiksi Tanja Kunttonen on tehnyt vuonna 2019 ”Uhrin edun mukaisuuden huomioon ottaminen käytännön sovittelutoiminnassa” –ylemmän amk:n opinnäytetyön Satakunnan ammattikorkeakoulussa. Kunttonen pohtii Uhridirektiiviä peilaten sovittelutoimintaa sekä kertoo Rikosuhripäivystyksen toiminnasta uhrin auttavana tahona. Opinnäytetyössä pohditaan yleisesti sovittelua uhrin näkökulmasta; tarpeista saada jatkuvaa tukea sovitteluprosessin aikana ja vielä sen jälkeenkin sekä vapaaehtoisuudesta osallistua koko sovitteluprosessiin.

Mikko Ojakoski on tehnyt vuonna 2017 Poliisiammattikorkeakoulussa opinnäytetyön ”Rikosasioiden sovittelu, mitä poliisin olisi hyvä tietää sovittelusta”. Ojakoski pohtii yleisesti asioita, joita olisi hyvä tietää, kun sovitteluun ohjataan. Ojakoski on haastatellut Kuntosen tavoin sovittelutoimiston työntekijöitä opinnäytetyötä varten ja saanut heiltä näkemyksiä asiaan. Lähisuhdeväkivallasta kertoessaan Ojakoski perustaa asian Lapin yliopiston tutkijan, Tiina Qvistin tutkimuksiin lähisuhdeväkivallasta.

Tiina Qvist on tehnyt väitöskirjan ”Parisuhdeväkivallan sovittelu Suomessa” Lapin yliopistossa vuonna 2019, jossa hän ottaa hyvin kriittisesti kantaa sovittelun oikeudenmukaisuuteen etenkin uhrin kannalta. Qvistin tutkimuskysymyksinä ovat, miten parisuhdeväkivaltarikos merkityksellistyy osana sovittelumenettelyn käytäntöjä? Sekä millaista toimijuutta sovittelumenettelyssä luodaan parisuhdeväkivallan uhrille ja epäillylle tekijälle? Qvistin päätyttyä tutkimustulokseen sekä johtopäätökseen, ettei nykyinen parisuhdeväkivallan sovittelumenettely ole toimiva osa palvelujärjestelmän väkivaltatyötä, vaan osa rikosoikeusprosessia. Ja hän ehdottaakin, että väkivallan ennaltaehkäisemiseksi, katkaisemiseksi ja jälkihoitamiseksi tulee kehittää sovitteluun ohjaamisen sijaan osapuolten auttamis- ja tukipalveluita.

1.4 Tutkimuksen toteutus

Tutkimus toteutettiin teemahaastattelun avulla Sisä-Suomen poliisilaitoksella lokakuussa 2019. Haastattelu toteutettiin muutaman runkokysymyksen avulla keskustelunomaisesti läpi yhden poliisin ja kahden sosiaalityöntekijän kanssa, jossa päästiin hyvinkin syvälliseen

pohdintaan eritoten siitä, millaisissa tilanteissa he ovat kokeneet, että lähisuhdeväkivallan sovittelusta on ollut hyötyä ja siitä, millaisia tapauksia / henkilöitä he eivät ohjaisi lähisuhdeväkivallan sovitteluun oman ammatillisen kokemukseensa perustaen. Kaikki kolme haastateltavaa tekevät päivittäin työtä lähisuhdeväkivaltarikollisuuden parissa (haastattelu 2019).

Valitsin opinnäytetyöni tutkimusmenetelmäksi kvalitatiivisen tutkimuksen teemahaastattelun. Haastattelin sekä poliisivirkamiestä, että sosiaalipäivystyksen työntekijää, jotka työskentelevät lähisuhdeväkivaltatapauksen parissa. Toteutin siis kaksi teemahaastattelua, joista keräsin mahdollisimman paljon kokemusperäistä tietoa lähisuhdeväkivallan sovittelun siltä näkökulmalta, minkälaiset lähisuhdeväkivaltatilanteet/ -tapaukset soveltuvat kyseiseen sovitteluun ja minkälaiset tilanteet/-tapaukset eivät.

Teemahaastattelu on kohdennettua haastattelua, jonka ominaispiirteet koostuvat seuraavista asioista. Tiedettiin, että haastateltavat ovat kokeneet tietyn tilanteen, jonka vuoksi juuri heitä haastattelin. Toiseksi, ennen haastattelua tein taustatutkimusta aiheesta ja pyrin saamaan mahdollisimman tiiviin ja kattavan tietopaketin haastatteluteemasta kasaan, jotta sain tietyn oletuksen siitä, mitä asioita kysyn ja millaisia asioita painotan haastattelurunkoa tehdessäni ja haastattelua toteuttaessani. Haastattelut suunnittelin toteutettavaksi siten, että lopuksi ohjasin haastateltavat henkilöt, poliisin ja sosiaalityöntekijän, kertomaan subjektiivisiin kokemuksiin eri tilanteista lähisuhdeväkivallan aiheen ympärillä sovittelun toimivuuden näkökulmasta. (Hirsjärvi S., Hurme H. 2015, 47.)

Rajasin opinnäytetyöstäni pois lapsiin liittyvät lähisuhdeväkivaltatapaukset, jottei tutkimuksestani olisi tullut liian laaja. Lapsiin liittyvät väkivaltatilanteet ovat yksinään opinnäytetyön arvoiset ja heihin liittyä lisäksi lastensuojelullista näkökulmaa, jota tulee lapsiin kohdistuessa väkivallassa laaja-alaisesti käsitellä. Käsitelin opinnäytetyössäni pääasiassa parisuhteeseen liittyvää väkivaltaa, joka on tyypillisin poliisillekin näyttäytyvä lähisuhdeväkivaltamuoto.

1.5 Työn rakenne

Työn alussa käydään läpi aiheeni teoreettinen viitekehys sen osalta, mitä osa-alueita opinnäytetyössäni käsitelen. Pääpainotukseni on uhrin näkökulmasta pohtia lähisuhdeväkivallan sovittelun toimivuutta ja kannattavuutta, jotta saisin heräteltyä lukijan, lähisuhdeväkivallan sovittelua suunnittelevan poliisimiehen ajattelemaan, onko sovittelu lainkaan edes

mahdollista toteuttaa kulloisistakin lähtökohdista ja oppimaan analysoimaan asioita pidemmälle sovittelun jälkeiseen aikaan. Miten sovittelu tulee vaikuttamaan asianomistajiin, vai vaikuttaisiko lainkaan tekijän toimintaan, entä uhriin sekä hänen uhriutumiseensa? Vaikuttaisiko sovittelu positiivisella vai negatiivisella tavalla tekijän sekä asianomistajan suhteeseen ja kanssakäymiseen jatkossa? Millaiset olisivat valtasuhteet sovittelun jälkeen, eli vaikuttaisiko sovittelu positiivisella vai negatiivisella tavalla parisuhteen hierarkiaan.

Lähisuhdeväkivallan sovitteluun liittyvää lainsäädäntöä käydään opinnäytetyöni alussa läpi ja etenkin lähisuhdeväkivallan eri ilmenemismuotoja rikoslain avulla sekä eri lakeja, jotka vaikuttavat lähisuhdeväkivallan esitutkintaan sekä sovitteluprosessiin.

Teoreettisen viitekehyksen lopussa selvitän eri lähisuhdeväkivallan teoreettisia muotoja sekä syitä, miksi väkivaltaa läheistä kohtaan tapahtuu. Pohdinta -osuudessa pyörittelen lähisuhdeväkivallan syitä peilaten mahdollisen sovittelun jälkeiseen aikaan. Onko sovittelun ajattelu edes kannattavaa vai onko siitä enemmän suhteelle haittaa, joka on jo valmiiksi särkynyt väkivallan vuoksi. Kerron ennen pohdintaani Tampereen poliisilaitoksen ennalta estävän toiminnan työntekijän, vanhemman konstaapeli Tuomas Korhosen näkemyksen lähisuhdeväkivallasta sekä millaiset tapaukset Tampereen poliisilaitokselta ohjataan lähisuhdeväkivallan osalta sovitteluun. Kerron myös sosiaalipäivystyksen työparin haastattelusta heidän mielipiteensä lähisuhdeväkivallan sovittelusta ja sen kannattavuudesta eri tapauksissa.

Rikoksen uhrin ohjaus yhteistyötahojen hoidon piiriin on rikoksen tekijän ohjauksen ohella olennainen osa rikosprosessia, ainakin uhrin selviytymisen sekä eheytyksen kannalta. Tutkimia käyn työssäni sivuten läpi uhrin näkökulmasta MARAK -riskiarviointikaavakkeen sekä MARAK -moniammatillisen työryhmän kautta, joihin vahvasti yhteistyötahot liittyvät.

Työssä on kasattu yhteen lakitekstit, teoretieto, käytännön kokemukset haastatteluiden kautta ja oma pohdinta aiheesta. Työstä on pyritty toteuttamaan aiheittain etenevä kokonaisuus. Työn lopussa on yhteenveto siitä, miltä lähisuhdeväkivallan sovittelu etenkin asianomistajaa ajatellen Suomessa vaikuttaa ja kuinka toimiva se on sellaisenaan.

2 LAINSÄÄDÄNTÖ

Lähisuhdeväkivaltaan viittaavaa lainsäädäntöä löytyy useista eri laeista ja niiden useista eri pykälistä. Rikoslaki näistä yleisin, lisänä Lastensuojelulaki, jonka myötä selviää parisuhdeväkivaltatapauksia huomattava määrä, kun aletaan lasten kautta perhetilannetta perkaamaan.

Lähisuhdeväkivallassa uhrin näkökulmasta rikosoikeusjärjestelmä saattaa kuulostaa hyvinkin vieraalta, koska he toivovat pääsääntöisesti, että väkivalta loppuisi ja että tekijä saisi hoitoa. Vain harva haluaa tekijää rangaistavan ja osa epäilee rangaistuksen hyödyllisyyttä. Rikosoikeusjärjestelmä on kuitenkin tärkeä osa väkivallan ehkäisyssä. Vain poliisi voi akuuttisesti katkaista väkivaltatilanteen ottamalla tekijän kiinni. Väkivallan tekijän pidättäminen, vangitseminen tai jopa lähestymiskieltoon määrääminen voivat antaa uhrille vaadittavan hengähdystauon, jotta hän pystyy prosessoimaan tapahtumia ja pohtia tulevaisuutta. Tällä tavoin rikosoikeusjärjestelmä tarjoaa lähisuhdeväkivaltaa kokeneelle suojelua. Rikosoikeusjärjestelmä välittää myös yleisesti yhteisölle viestiä siitä, ettei väkivalta ole oikein ja että se on rangaistavaa, joka saattaa onnistua muuttamaan väkivallantekijän käyttäytymistä. Hän myös saattaa hakeutua johonkin useista eri väkivallankatkaisemisohjelmista, jotta saisi väkivaltaisen käyttäytymisensä loppumaan. (Ensi- ja turvakotien liitto 2006, 115 – 116.)

2.1 Rikoslaki

Lähisuhdeväkivallalle on ominaista toisen ihmisen kontrolloiminen ja alistaminen, jonka saavuttaakseen tekijä turvautuu useanlaisiin eri keinoihin, tyypillisimmin fyysiseen väkivaltaan, josta on säädetty rikoslaisissa. Poikkeustilanteessa väkivallan käyttö voi olla rikosoikeudellisesti anteeksiannettavissa, jos väkivaltatilanteessa on ollut kyse puolustautumisesta toisen väkivaltaista hyökkäystä vastaan, jolloin puhutaan hätävarjelusta (Rikoslaki 4 luku 4§). (Ensi- ja turvakotien liitto 2006, 116).

Pahoinpitelyiden lisäksi tekijä voi syllistyä muihin väkivallan muotoihin harjoittaessaan toistuvaa uhrin käyttäytymisen kontrolloimista. Näistä ääritapauksina henkirikos tai sen yritys (RL 21:1-3§). Lähisuhdeväkivaltaan liittyviä törkeitä rikoksia ovat raiskaus (RL 19:1§), törkeä raiskaus (RL19:2§), seksuaaliseen tekoon pakottaminen (RL 19:4§) tai seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 19:5§), tappo (RL 21:1§), murha (RL 21:2§), surma (RL 21:3§), törkeä pahoinpitely (RL 21:6§), terveyden vaarantaminen (RL 34:4§), sekä vapaudenriisto (RL 25:1-2§).

2.1.1 Henkeen ja terveyteenkohdistuvista rikokset

Rikoslain 21 luvusta löytyy lähisuhdeväkivaltaan fyysisen väkivallan ilmenemismuotoja useita ja niiden yhdistelmiä. Lievästä (RL 21:7§) perusmuotoiseen (RL 21:5§) ja edelleen törkeämuotoiseen fyysiseen väkivaltaan (RL 21:6§). Pahoinpitelyä voi tapahtua myös ilman fyysistä väkivaltaa, ja uhrin saattavatkin kokea muun kuin fyysisen väkivallan kaikkein raskaimpana. Rikoslaisissa edellytetään, että teon seurauksena uhrin terveys vahingoittuu, uhrille on aiheutunut kipua tai uhri on saatettu tiedottomaksi tai tiedottomuutta vastaavan tilaan. Tällaisia tekoja ovat muun muassa uhrin pitkäaikainen kontrolloiminen, jolloin kyseessä on pitkäkestoinen henkinen väkivalta, joka saattaa johtaa uhrin psyykkeen vaurioitumiseen. Jos tartuttaa toiseen tahallaan taudin tai juottaa lapselle alkoholia, täyttävät ne pahoinpitelyn tunnusmerkistön kriteerit. (Ensi- ja turvakotien liitto ry 2006, 116 – 117.)

Jos jollekulle tulee tietoon suunnitteilla oleva, törkeä väkivallan teko, joka olisi estettävissä, tulee siitä hänen ilmoittaa poliisille. Tyypillisiä lähisuhdeväkivaltaan liittyviä törkeitä rikoksia ovat raiskaus, törkeä raiskaus, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, murha, tappo, surma, törkeä pahoinpitely, ihmiskauppa, törkeä ihmiskauppa, törkeä terveyden vaarantaminen, sekä kaappaus. Jo tapahtuneesta väkivaltarikoksesta ei ole ilmoitusvelvollisuutta, ellei sitä viranomaisen perustellusti osaa pyytää. Jos viranomaisen pyytää ilmoittamaan väkivaltarikoksesta, tulee viranomaisen ilmoittaa se laki, johon tiedonantovelvollisuus perustuu. (THL 2013, 9 & rikoslaki 21 sekä 15 luvut.) Kuitenkin rikoslain 15 luvun 10§:n mukaan ilmoitusvelvollisuutta ei ole, mikäli kyseessä on nykyinen tai entinen aviopuoliso taikka nykyinen avopuoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevässä polvessa taikka se, johon hänellä on vastaavanlainen parisuhde tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde.

Rikoslain 21 luvun 16§:ssä sanotaan, että syyttäjällä on syyteoikeus, eli saa nostaa syytteen vuoden 2011 tehdyn muutoksen mukaan läheiseen henkilöön, alle kahdeksantoista vuotiaaseen tai työntekijään työtehtävässä kohdistuneissa lievissä pahoinpitelyissä rikoksen tekijää vastaan. Poliisi voi siis tutkia ja syyttää syyttää lievistä pahoinpitelyrikoksista ilman asianomistajan suostumusta tai pyyntöä.

Rikoslain 21 luvussa käsitellään 1-3§:ssä tappoa, murhaa ja surmaa; Jos henki on riistetty erittäin julmalla tavalla tai vakaasti harkiten, voi kysymyksessä olla kokonaisarviointin jälkeen myös murha. Henkirikoksen yrittäminen on myös rangaistavaa.

2.1.2 Seksuaalirikokset

Pakotettaessa toinen sukupuoliyhteyteen käyttämällä väkivaltaa tai sen uhkaa, täyttyy raiskauksen tunnusmerkistö (RL 20:1-2§). Raiskaus voidaan toteuttaa myös käyttämällä uhrin puolustuskyvyttöntä tilaa hyväksi, kun uhri on ensin saatettu tiedottomaksi, pelkotilaan tai muuhun vastaavanlaiseen tilaan, jossa uhri on kykenemätön puolustamaan itseään. Raiskaus voi olla myös kokonaisarvostelen törkeä ja lievimmillään sukupuoliyhteyteen pakottamista.

Seksuaaliseen tekoon pakottamisen (RL 20:4§) tunnusmerkistö täyttyy, silloin kun väkivallalla tai uhkauksella pakottaa toisen ryhtymään muuhun kuin 1§:ssä tarkoitettuun seksuaaliseen tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi ja olennaisesti loukkaa toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Teonkuvauksessa tekijä käyttää asemaansa hyväksi taivutellakseen toisen sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaalista itsemääräämisoikeutta oleellisesti loukkaavaan tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi.

2.1.3 Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaaminen

Rikoslaki 24:1§:n mukaan kotirauhaa rikottaessa tunkeudutaan oikeudettomasti kotirauhan suojaamaan paikkaan tai häiritään toista metelöimällä, esineitä heittämällä, soittamalla puheluita tai muunlaisella vastaavalla tavalla.

Rikoslaki 24: 1a§ mukaan viestintärauhan rikkomiseen syyllistyy se, joka häirintätarkoituksessa toistuvasti lähettää viestejä tai soittaa toiselle siten, että teko on omiaan aiheuttamaan tälle huomattavaa häiriötä tai haittaa.

Rikoslaki 24:8§ mukaan yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämiseen syyllistyy se, joka oikeudettomasti joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saataville esittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa.

Rikoslaki 24:9§ mukaan kunnianloukkaukseen syyllistyy se, joka esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, taikka muuten kuin 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla halventaa toista. Kunnianloukkauksesta tuomitaan myös se, joka esittää kuolleesta henkilöstä valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan kärsimystä ihmiselle, jolle vainaja oli erityisen läheinen.

2.1.4 Vapauteen kohdistuvat rikokset

RL 25:7§ mukaan toisen uhkaaminen on laitonta, jos tekijä nostaa aseensa toista vastaan tai muulla tavoin uhkaa rikoksella sellaisissa olosuhteissa, että uhatulla on perustellusti syytä pelätä oman tai toisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan uhattuna. Tappouhkaukset ovat lähisuhdeväkivallassa tavanomaisia ja usein uhatulla on todellinen syy pelätä henkensä tai vähintään turvallisuutensa puolesta. (Rikoslaki 25:7§ & Ensi- ja turvakotien liitto ry 2006, 119.)

Joka toistuvasti sekä ei-toivotusti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoaa kohdehenkilöä tai tämän läheisiä, syyllistyy vainoamiseen (RL 25:7a§).

2.1.5 Muita rikoslaista löytyviä lähisuhdeväkivaltaan liittyviä rikoksia

Viestintäsalaisuuden loukkaukseen (RL 38:3§) syyllistyy se, joka oikeudettomasti avaa toiselle osoitetun kirjeen tai muun suljetun viestin taikka suojauksen murtaen hankkii tiedon sähköisesti tai muulla vastaavalla teknisellä keinolla talletetusta, ulkopuoliselta suojatusta viestistä, taikka hankkii tiedon televerkossa tai tietojärjestelmässä välitettävänä olevan puhelun, sähköpostin, tekstin-, kuvan- tai datasiirron taikka muun vastaavan televiestin sisällöstä taikka tällaisen viestin lähettämisestä tai vastaanottamisesta.

Pahoinpitelyn kohdistuessa perheen lemmikkiin, kyseessä on eläinsuojelurikos (RL 17:14-15§). Tällainen rikos ei ole perheväkivallassa harvinaista.

Väkivallassa usein hajoaa omaisuutta pahoinpitelyn seurauksena, jolloin täyttyy vahingon-
teon (RL 35:1-3§) tunnusmerkistö. Lähisuhdeväkivallan yksi osa voi olla asioiden hävittä-
mistä, joka myös kuuluu rikoksena vahingon-
teon sisään.

2.2 Lastensuojelulaki

Lastensuojelulaki velvoittaa 5 luvun 25§ ja 25 a§ mukaan ilmoittamaan lastensuojeluun, jos on epäily, että lapsella on hänen kehitystään vaarantavat kasvuolosuhteet. Väkivalta perheen sisällä on lastensuojeluasia. Kaikkien tahojen, jotka työskentelevät lapsien kanssa on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus, jos epäily herää, että alle 18-vuotiaaseen on kohdistunut väkivaltaa. Ilmoitusvelvollisuus koskee myös toisen käden tietoa (Lastensuojelulaki

5 luku 25§ 1mom). Lapseen kohdistuvan seksuaalirikoksen epäily nostaa myös pakotteen tehdä lastensuojeluilmoitus ja tämän lisäksi ilmoittaa myös poliisille asiasta, jolla on tutkintavelvollisuus asiaa kohtaan (Lastensuojelulaki 5 luku 25§).

2.3 Sosiaalihuoltolaki

Sosiaalihuoltolain tarkoituksena on ylläpitää hyvinvointia sekä sosiaalista turvallisuutta, vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta, turvata yhdenvertaisin perustein tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut sekä muut hyvinvointia edistävät toimenpiteet. Edistää asiakaskeskeisyyttä sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. Sosiaalihuollon viranomaiset ovat salassapitovelvollisia asiakassuhteessa saamistaan tiedoista. Tämä myös hankaloittaa viranomaisyhteistyön sujuvuutta ja ylipäättään toimivuutta sekä epätietoisuutta sen osalta, milloin heillä on oikeus ilmoittaa väkivallasta poliisille ja muille viranomaisille. (Ensi- ja turvakotien liitto 2006, 121.)

Sosiaalihuollon asiakaslaissa on säännelty sosiaaliviranomaisten oikeuksista tietojen antamiseen. Sosiaalitoimen on annettava poliisille tietoja sellaisten rikosten tutkinnassa, joista on säädetty minimissään neljän vuoden maksimirangaistus. Sosiaalitoimi voi tehdä poliisille ilmoituksen, jos se harkitsee sen olevan välttämätöntä lapsen etua tai erittäin tärkeää yleistä etua ajatellen kun kyseessä on esimerkiksi pahoinpitelystä tai seksuaalisesta hyväksikäytöstä. (Ensi- ja turvakotien liitto 2006, 121.)

2.4 Terveysthuoltolaki

Terveysthuollon viranomaisten salassapitovelvollisuus on kattava (Ensi- ja turvakotien liitto 2006, 121). Terveysthuoltolain tarkoitus 1:2§ on edistää ja ylläpitää väestön terveyttä, hyvinvointia, työ- ja toimintakykyä sekä sosiaalista turvallisuutta sekä vahvistaa kunnan eri toimialojen välistä sekä muiden toimijoiden kanssa tehtävää yhteistyötä terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi sekä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisessä. Lain 3§:ssä terveyden edistämällä tarkoitetaan yhtenä osana yksilön, yhteisön ja elinympäristöihin kohdistuvia toimintoja, jonka tavoitteena on terveyden-, työ- ja toimintakyvyn ylläpitäminen sekä parantaminen. Lisäksi terveyden taustatekijöihin vaikuttaminen, terveysongelmien ehkäiseminen ja mielenterveyden vahvistaminen. Sosiaalihuolto tarkoittaa tässä laissa sosiaalihuoltolain 14§:ssä tarkoitettuja tehtäviä sekä sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämistä.

2.5 Esitutkintalaki

Esitutkintalain 4:18§ mukaan poliisin on ilmoitettava uhrille, eli asianomistajalle tämän käytävissä olevista tukipalveluista, uhrin oikeuksista ja käytävissä olevista keinoista asianomistajan suojelemiseksi terveyteen tai turvallisuuteen kohdistuvalta uhalta. Poliisin on ilmoitettava uhrille minkälaista tukea hän voi saada ja keneltä. ETL 11:9a§ mukaan asianomistajalle on tehtävä henkilökohtainen arviointi, jonka tarkoituksena on asianomistajan haavoittuvuuden ja erityisen suojelun tarpeen tunnistaminen sekä asianomistajan mahdollisesti tarvitsemien erityistoimenpiteiden määrittäminen. Edellä mainituilla säädöksillä on tarkoitus aikaansaada myönteisiä sukupuolivaikutuksia, erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan, kuten lähisuhdeväkivallan ja seksuaalirikosten, uhrien asemaan.

2.6 Direktiivi 2012/29/EU (Uhridirektiivi)

Direktiivi 2012/29/EU, eli tutummin uhridirektiivin myötä myös poliisilla on velvollisuus ohjata rikoksen uhrin tarpeenmukaisiin tukipalveluihin riippumatta siitä, ohjaako poliisi kyseisen rikoksen sovitteluun (uhridirektiivi 8 artikla). Sovittelun osalta direktiivi edellyttää, että jos uhri haluaa jatkaa tapauksensa käsittelyä sovittelussa, se on mahdollista ainoastaan artiklassa 12 lueteltujen kriteerien täytyessä: sovittelu on uhrin edun mukaista, siinä otetaan huomioon turvallisuusnäkökohdat, uhri on saanut perusteelliset ja puolueettomat tiedot menettelystä ja sen mahdollisista tuloksista sekä tiedon niistä menettelyistä, joiden avulla mahdollisen sopimuksen täyttymistä valvotaan ja uhri on antanut siihen vapaaehtoisen ja tietoisuuden suostumuksensa. Lisäksi uhridirektiivi edellyttää, että uhri voi peruuttaa suostumuksensa milloin vain sovitteluprosessin aikana.

2.7 Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (sovittelulaki 1015/2005)

Jotta sovitteluun ohjaaminen olisi mahdollista, tulee rikoksesta epäillyn sekä asianomistajan ilmaista vapaaehtoisuutensa sovitteluun ja kykenevät ymmärtämään sovittelun tarkoituksen sekä siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen (sovittelulaki 1:2§ ja 3:13§).

Kun kyseessä on virallisen syyttäjän alainen rikos, kuten pahoinpitely, oikeusviranomaisen päättää edellyttääkö yleinen etu sovittelussa saadun sovun lisäksi käsittelyä myös muodollisessa rikosprosessissa. Jos kyseessä on asianomistajarikos, asianomistaja päättää jatketaanko asian käsittelyä, vai loppuuko käsittely sovitteluun.

Lähisuhde ja -perheväkivaltarikoksissa oikeus sovittelualoitteen tekemisellä on vain poliisilla ja syyttäjällä, jos kyseessä on väkivaltarikos, joka on kohdistunut epäillyn puolisoon, lapseen, vanhempaan tai heihin rinnastettavaan läheiseen (sovittelulaki 13§). Aloite tehdään sovittelutoimistoon, kuten muissakin sovitteluissa.

Laki edellyttää sovittelun olevan asianosaisille vapaaehtoista ja heidän tulee ymmärtää sovittelun tarkoitus, sen merkityksestä oikeusprosessissa sekä oikeusturvaan liittyvät asiat (sovittelulaki 2§ ja 19§).

Hallitusohjelmassa on rajattu sovittelun käyttöä lähisuhdeväkivaltarikoksissa, koska uhrin oikeusturva saattaa vaarantua sovittelun myötä, esimerkiksi toistuvalla lähisuhdeväkivallalla (Valtioneuvosto 2011, 26). Edellä mainittuun perustuen lähisuhdeväkivallan sovitteluohjausta on rajattu ja etenkin toistuvaa lähisuhdeväkivaltaa ei sovitella. Kunkin paikkakunnan poliisin, syyttäjän, sovittelutoimiston sekä väkivaltaa katkaisevien palveluiden tuottajien tulee yhteistyössä miettiä yksilöllisesti hoitoonohjausprosessin kulkua, jottei päällekkäisyyttä tai palvelusta putoamista pääsisi tapahtumaan. (THL 2013, 9.) Tätä varten on luotu moniammatillinen riskienarviointiryhmä MARAK (kts. lisätietoja luvusta 6). Vuonna 2016 muokattiin sovittelulakia uhridirektiivin vaatimuksia vastaaviksi, jossa määritellään, että sovittelun tulee olla nimenomaan uhrin edun mukaista ja että rikoksenteijän tulee olla vahvistanut tapahtumakulun pääasialliset tosiseikat.

Istanbulin sopimus, jonka Suomi hyväksyi 2015, on Euroopan Neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Sopimus antaa jäsenvaltioille vaatimuksia ja toimenpide-ehdotuksia väkivallan vähentämiseksi ja sen tarkoitus on parantaa lähisuhdeväkivallasta kärsivien asemaa.

Istanbulin sopimus artiklassa 48 edellyttää, ettei lähisuhdeväkivallan uhria pakoteta sovittelun kaltaisiin vaihtoehtoisin ratkaisu- tai tuomitsemismenettelyihin. Selvitysmuistiossa painotetaan, että lähisuhdeväkivallan dynamiikan vuoksi väkivaltaa kokenut ei koskaan voi olla sovittelutilanteessa tasavertaisessa asemassa tekijän kanssa ja tämän vuoksi lähisuhdeväkivallan tapaista sovittelua tulisi välttää. Sovittelulaki ei kuitenkaan sulje mitään rikoslajia lähisuhdeväkivallan sovittelusta pois, mutta alkuperäisessä sovittelun hyvän käytännön mallinnuksessa on linjattu, että seksuaalirikoksia ei sovitella. Myöhemmissä mallinnuksissa tämä rajaus on poistettu, mutta rikos- ja riita-asioiden tilastoraportissa kerrotaan; mikäli

sovitteluun on ohjattu seksuaalirikos ilman ei liity muita rikoksia, sovitteluprosessia ei käynnistetä. (THL 2019, 15.)

Sovittelutoimistossa sovittelutoiminnan vastuuhenkilö päättää asian ottamisesta sovitteltavaksi. Sovittelutoimiston on myös keskeytettävä sovittelu välittömästi, jos osapuoli peruuttaa suostumuksensa tai jos on syytä epäillä, ettei suostumus ole ollut vapaaehtoinen. Sovittelu tulee keskeyttää myös tilanteissa, joissa on syytä epäillä, ettei sovittelun osapuoli kykene ymmärtämään sovittelun ja siinä tehtävien ratkaisujen merkitystä, tai jos sovittelun jatkaminen on selkeästi vastoin alaikäisen osapuolen etua. Sovittelutoimisto voi keskeyttää sovittelun myös tilanteessa, jossa osoittautuu, ettei sovittelun onnistumiselle ole edellytyksiä.

Sovittelulaki 10§ määrittelee sovittelijaksi soveltuvan henkilön, jonka mukaa sovittelijan tulee olla käynyt sovittelutoimintaan perehdyttävän koulutusjakson ja jolla muutoin on sellainen koulutus, taito ja kokemus, jota tehtävän asianmukainen hoitaminen edellyttää, ja joka on muutoin tehtävään soveltuva. Sovittelulaki määrittelee 17§:ssä sovittelijoiden tehtävät sovittelussa: Sovittelutilanteessa on läsnä kaksi lähisuhdeväkivallan sovitteluun koulutettua sovittelijaa. Suosituksena on mies-naispari, jotka ovat perehtyneet jutun taustoihin. Tämän jälkeen sovittelijat järjestävät sovittelutapaamiset osapuolten kanssa ja sovittelutilanteessa sovittelevat puolueettomasti ja kaikkia osapuolia kunnioittaen pyrkien auttamaan osapuolia löytämään keskenään heitä tyydyttävän ratkaisun rikoksesta ja sen uhrille aiheutuneiden henkisten ja aineellisten haittojen hyvittämiseksi. Sovittelijoiden tulee antaa osapuolille tietoa saatavilla olevasta oikeustavusta ja muista palveluista sekä laatia sovittelussa mahdollisesti syntyneestä, osapuolten välisestä sopimuksesta asiakirja ja varmentaa se allekirjoituksellaan. Sovittelun päätyttyä sovittelijoiden tulee toimittaa sovittelutoimistolle selostus sovittelusta.

3 LÄHISUHDEVÄKIVALTA

3.1 Lähisuhde, väkivalta ja lähisuhdeväkivallan eri muodot

”Parisuhteessaan uhkailun ja väkivallan kohteeksi joutui rikosuhritutkimuksen mukaan 15–74-vuotiaista miehistä 2,5 prosenttia ja naisista 4,8 prosenttia. Muun läheisen tekemää väkivaltaa ja uhkailua koki miehistä 5,5 prosenttia ja naisista 4,7 prosenttia. Nollalinjan puolella lähisuhdeväkivallan tekijänä oli useimmiten nykyinen tai entinen puoliso, avopuoliso tai seurustelukumppani (74,3 %) ja alle viidesosassa joku muu sukulainen. Lisäksi joissain tilanteissa väkivallan tekijänä oli sekä puoliso että muu sukulainen” (Tilastoraportti 2018, 14.)

3.1.1 Lähisuhde

Lähisuhde käsitteenä on monihaarainen. Väkivallan tekijän sekä uhrin ei tarvitse välttämättä asua samassa osoitteessa, koska lähisuhde käsitteenä ei rajaannu tiettyyn paikkaan, nykyiseen tai entiseen läheiseen suhteeseen henkilöiden välillä (Nygvist 2001, 13). Lähisuhdeväkivallan uhri ei ole pelkästään fyysisen tai henkisen väkivallan uhri, vaan kyse on itsemääräämisoikeuden laajamittaisesta ja jatkuvasta loukkaamisesta (Järjestöjen kannanotto 2018, 2).

Lähisuhteeseen sisältyy parisuhde, perhesuhde, sukulaissuhde tai muu läheinen ihmissuhde kuten isovanhemmuus. Väkivallan tekijä voi siis olla puoliso, ex-puoliso, lapsi, sisarus, vanhempi tai muu perheenjäsen. Lähisuhdeväkivallan alle kuuluu perheväkivalta, parisuhdeväkivalta, kuristusväkivalta ja kaltoinkohtelu. Lapsiin kohdistuvasta väkivallasta käytetään myös käsitteitä kaltoinkohtelu, laiminlyönti ja hyväksikäyttö. Perheväkivalta käsittää ydinperheen jäsenen kohdistuvan väkivallan ja parisuhdeväkivalta sisältyy perheväkivallan käsitteeseen (Hautamäki, Hyvärinen s.6). Parisuhdeväkivallalla ajatellaan vain kahden, lapsittoman, aikuisikäisen henkilön parisuhteessa tapahtuvaa väkivaltaongelmaa (Huhtalo P., Kujanen J., Pyykkö E. 2003, 9).

3.1.2 Lähisuhdeväkivalta käsitteenä

Lähisuhdeväkivallan tunnusmerkistön mukaan rikosentekijä on uhrille hyvin läheinen henkilö, johon uhrin tulisi pystyä luottamaan ja johon uhrin pitäisi pystyä tukeutumaan tilanteessa kuin tilanteessa. Lähisuhteessa tunteet ovat toiseen voimakkaita, syviä ja niissä on

lämpöä sekä rakkautta. Kun tähän yhdistää ajoittain tapahtuvan väkivallan, tekee se tilanteesta etenkin henkisesti hyvin ristiriitaisen ja vaikeasti käsiteltävän. Uhri herkästi kokee tilanteessa voimakasta häpeää, joka saattanee aiheuttaa jopa eristäytymistä ja vaikeuttaa näin avun hakemista. (THL 2019, 13.) Perhe ja koti mielletään yleisesti turvalliseksi paikaksi ja ns. intiimiksi alueeksi, johon ei mieluusti päästetä yhteiskuntaakaan vaikuttamaan. Tästä syystä lähisuhdeväkivaltaa ikävä kyllä toteutuu usein pitkiäkin aikoja, eikä ulkopuolisilla ole asiasta minkäänlaista käsitystä. Asiat, jotka tapahtuvat kotona, jäävät kotiin. (Nygqvist 2001, 13). Niemi-Kiesiläinen kutsuu tällaista rikollisuutta piilorikollisuudeksi teoksessaan Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta.

Yleisin käsite läheisessä suhteessa tapahtuneesta väkivallasta on perheväkivalta, joka on vakiintunut kielenkäyttöömme (Huhtalo P., Kuhanen J., Pyykkö E. 2003, 9). Perheväkivalta käsitteenä on hieman harhaanjohtava, koska kyseessä on kuitenkin yksilön tekemä väkivalta, joka elää kyseisessä systeemissä tai rakenteessa (Nygqvist 2001,17). Thl luokittelee lähisuhdeväkivallan parisuhdeväkivaltaan, seurusteluväkivaltaan, lapsen kaltoinkohteluun, kunniaan liittyvään väkivaltaan, ikääntyneisiin kohdistuvaan väkivaltaan sekä vammaisiin kohdistuvaan väkivaltaan (thl.fi).

3.1.3 Väkivalta, lähisuhdeväkivalta ja sen esiintyvyys

Väkivalta on rikoslaissa kriminalisoitu teoksi, joka kohdistuu toiseen henkilöön tai kotirauhaan sekä jopa omaisuuteen esimerkiksi vahingonteon myötä. Tyypillisin väkivaltateko parisuhteessa on pahoinpitely. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 25.) Väkivalta on valtaa, joka on otettu pakkokeinoja käyttäen, jossa uhri pakotetaan johonkin vastoin tämän tahtoa. Ei siis puhuta vuorovaikutusongelmasta, vaan vallankäytön ongelmasta. (Huhtalo P., Kuhanen J., Pyykkö E. 2003, 9.)

Fyysinen väkivalta on usein vakavaa ja siinä uhataan jopa uhrin henkeä. Maailman terveysjärjestö (WHO) määrittelee väkivallan fyysisen voiman tai vallan tahallisenä käyttönä tai sillä uhkaamisena. Kohde on joko tekijä itse, toinen ihminen tai ihmisryhmä. Väkivalta johtaa mitä todennäköisimmin fyysiseen tai psyykkiseen vammaan, joka on joko tilapäinen tai pysyvä. Tyypillisten, em. väkivaltatapojen lisäksi väkivalta voi sisältää tekonen lisäksi myös laiminlyöntejä, jossa jätetään mm. lääkkeitä tahallaan antamatta niitä tarvitsevalle läheiselle. (WHO 2005, 21 – 22.)

Fyysisissä väkivallanteoissa käytetään usein aseita, kuten puukkoa, pesäpallomailaa tai käsiasetta. Ihoa on poltettu tupakalla tai tavaroita heitetään uhrin päälle. Yleisempiä väkivallan muotoja fyysisessä väkivallassa ovat lyöminen, läpsiminen, töniminen, potkiminen, kuristaminen, riepottelu sekä kädestä vääntäminen. Lähisuhdeväkivalta voi olla joko aktiivista tai passiivista, jossa aktiivinen teko tarkoittaa sekä konkreettisia ja / tai verbaalisia tekoja. Passiivisessa väkivallassa teot ovat laiminlyöntejä sekä välinpitämättömyyttä. Fyysinen väkivalta muuttuu hiljalleen raaemmaksi ja toteutetaan koko ajan useammin. (Nygvist 2001, 16)

Henkinen väkivalta käsittää läheisen verbaalisen alistamisen (Nygvist 2001, 16). THL työpaperin mukaan henkinen väkivalta sisältää uhkaamista, nimittelyä, nöyryyttämistä, mitätöimistä ja eristämistä sosiaalisista suhteista kuten läheisistä ihmisistä, mustasukkaisuutta, kiristämistä ja painostamista tai jopa itsemurhalla uhkailulla (THL 2019, 13). Psykkisessä väkivallassa uhria ja hänen tekemisiään aliarvioidaan jatkuvasti ja häntä saatetaan nöyryyttää julkisesti. Nygvist kirjoittaa, että psyykinen väkivalta saattaa olla kohtalokasta ja kirjoitelmassaan hän yhdistää uhrin psykoemotiaalisen kokemusmaailman pelkotiloihin, epävarmuuksiin ja itsetunnon riistoihin panttivankitilanteeseen.

Henkinen väkivalta on toisen kontrolloimista edellä mainituin keinoin. Tavallisimmin uhri eristetään eriasteisesti. Lievimmillään eristäminen näyttäytyy tekijän ja appivanhempien välisenä kireytenä sekä yhteydenpidon vähentymisenä. Äärimmäisissä tapauksissa uhri tosiasiallisesti eristetään ulkomaailmasta. Maaseudulla eristäminen voi olla tehokasta ja estää uhria hakemasta apua. Omakotitalo sijaitsee useamman kilometrin päässä bussipysäkestä, puhelin on lukollisessa kaapissa. Tekijä vahtii koko ajan, että uhri pysyy kotona ja hoitaa kotia. Monet uhrit kertovat henkisen väkivallan olevan fyysistä väkivaltaa raskaampaa. (Nygvist 2001, 16.)

Ruotsalaisessa tutkimuksessa on todettu kontrolloivan käytöksen ja uhkauksien korreloivan fyysisen väkivallan kanssa. Tekijä, joka ei uhkaa eikä kontrolloi, ei yleensä ole myöskään väkivaltainen. Kontrolloiva käytös ei aina johda toki väkivaltaan, mutta usein näin on. Päättyneissä parisuhteissa miehet, jotka olivat uhanneet vahingoittaa lapsia tai naisen omaisuutta, olivat myös väkivaltaisia. Ja kaksi kolmasosaa tutkimuksen päättyneistä parisuhteista kontrolloivan käytöksen omaavista miehistä olivat myös väkivaltaisia. Nimittelyä ja tapaamisten rajoittamista sisältävissä suhteissa oli väkivaltaa 80%. Perheväkivalta mielletään tilanteeksi, jossa pahoinpitely toteutetaan joko fyysisesti tai henkisesti joko satuttamis- tai pakottamistarkoituksessa. Väkivalta on satunnaisesti tekijänkin osittain hallittavissa, ja se on usein

jatkuvaa ja vaihtelevaa. Väkiältää käyttävällä on osin tiedostamattomana tavoitteena erilaisten henkisten väkivallan muotojen ja fyysisen voimankäytön avulla systemaattisesti, tavoitteellisesti ja tarkoituksellisesti kontrolloida toista henkilöä ja pitää häntä vallassaan. (Huhtalo, P.,Kuhanen, J., Pyykkö, E. 2003, 14.)

Lähisuhdeväkiältää esiintyy monissa eri muodoissa ja sen tunnistaminen voi olla välillä todella haastavaa. Se mitä toinen pitää väkiältääisenä tekona, saattaa toisesta olla pelkkää leikkiä. Väkiältää toisensa tuntevien kesken on mahdollisesti hyvinkin erilainen kuin väkiältää vieraiden kesken. (Nygist 2001, 15). Rajanveto väkiältäättoman ja väkiältääisen teon välillä ei ole aina selkeä ja väkiältääinen teko voi jäädä jopa uhrilta huomaamatta. Väkiältää voi olla fyysistä, henkistä, hengellistä, seksuaalista, kemiallista, omaisuuteen kohdistuvaa tai taloudellista väkiältää. Väkiältää on myös väkiältäällä uhkaaminen. (www.ksshp.fi).

Koska parisuhde sitten muuttuu valtasuhteeksi? Hiljalleen, ajan saatossa tuntuen laaja-alaisesti ja kattaen koko elämänpiirin. Tekijä käyttää valtaa hakiessaan monia erilaisia, tiedostettuja ja tiedostamattomia keinoja tavoitteeseensa pääsemiseksi. Pyrkimys on heikentää uhrin itsetunto, vääristää hänen oikeustajua ja muuttaa arvomaailmaa. Pienieleiset toiminnat muuttuvat ajan myötä voimallisemmiksi väheksynnän, mitätöinnin ja mollaamisen avulla, jotka vaikuttavat uhrin itsetuntoon. Tätä vahvistetaan jatkuvalla syyllistämällä ja asioiden merkityksen kääntämisellä siten, että toinen osapuoli todetaan aina syylliseksi kaikkiin hankaluuksiin ja varsinkin parisuhteen ongelmiin. Henkisen, alati jatkuvan pelin myötä uhrin oikeustaju alkaa hämärtyä ja muuttua. Eristämisen avulla poistetaan ulkopuoliset keskustelukumppanit, häviää uhrilta viimeinenkin mahdollisuus realistiseen oman tilanteen peilailmiseen ja arviointiin. Tämän jälkeen vallankäyttäjä ottaa joskus räikeästi itselleen etuoikeuksia, jotka vahvistavat valtasuhteen roolijakoa. Uhrin kykenemättömyys pelon alaisen tuoda esiin omia mielipiteitään vain voimistuu. (Huhtalo, P.,Kuhanen, J., Pyykkö, E. 2003, 15.)

3.2 Miksi lähisuhdeväkiältää tapahtuu?

Usein vasta mahdollisten lapsien kautta saadaan vihjettä siitä, että väkiältää kotona tapahtuu, koska puolisoiden välistä suhdetta ei niinkään säännellä laissa, mutta lapsilainsäädäntö on hyvinkin yksityiskohtainen. Perheväkiältää koskettaa usein vähintäänkin välillisesti myös lapsien hyvinvointia ja vahva epäily on, että useat lapset elävät altistuneena tällaiselle ongelmalle ilman, että kukaan puuttuisi asiaan. Kodin ollessa se turvallinen paikka, on se eriytetty julkisesta paikasta myös siellä tapahtuvan väkivallan osalta. (Nygvist 2001, 13).

Väkivaltaista käyttäytymistä voitaisiin lähteä tarkastelemaan useista lähtökohdista, kuten biologiset-, psykologiset-, sosiaaliset-, sosiokulttuuriset-, reaktiiviset teoriat. Usein väkivaltatilanteissa on edellä mainittujen lähtökohtien summasta, jolloin henkilön paineet nousevat syystä tai toisesta niin suuriksi, ettei hän pysty niitä käsittelemään ja tilanne purkautuu väkivaltaisella käyttäytymisellä. Sekä psykologisessa, sosiaalisessa, että sosiokulttuurisessa näkemyksessä lapsuudella on suuri merkitys väkivaltaiseen käyttäytymiseen etenkin parisuhteessa. Reaktiivisessa teoriassa ihminen ei pysty käsittelemään negatiivisten tekijöiden kasaantumista, eli kun paineita aiheuttavia asioita tulee riittävästi, kuten stressi tai turhautuneisuus, purkautuu ahdistus liiallisten ulkoisten paineiden vuoksi väkivaltaisella käyttäytymisellä. (Nygvist 2001, 22 – 23.)

Millä tavoin väkivallan tekijä oikeuttaa itselleen väkivaltaiset teot? Ajatteleeko hän edes toimivansa väärin? Voiko hän lähteä korjaamaan toimintatapaansa, jos ei koe siinä mitään väärää vaan päinvastoin oikeuttaa tekonsa, koska häntä kohtaan on toimittu siten, että hänen tulee juuri kyseisellä, väkivaltaisella tavalla asiaan reagoida? Oikeutuksen merkittävin lähde on oma elämän historia sekä se, minkälaisen viestin itse on saanut väkivallasta ja sen oikeutuksista. Saako esimerkiksi pahoja lapsia pahoinpidellä? Johtuiko aggression purkautunut viha toisen nalkutuksesta? Onko kotona toinen vanhempi niin kauan motkottanut toiselle, että tilanne on purkautunut väkivalloin? Onko vihaisena siis oikeutetusti väkivaltainen? Jos olisit pieni lapsi ja eläisit tällaisessa perheessä, miten se vaikuttaisi sinun ajatusmaailmaasi vastaavanlaisissa tilanteissa? Olet saanut jo pienenä lapsena käytösmallin, jota todennäköisesti toteutat myös aikuisiällä. Jos sinuun on kohdistunut väkivaltaa, ja olet pitänyt sitä luonnollisena asiana, on selvää, ettet koe olleesi kaltoin kohdeltu ja että oma väkivaltainen toimintasi on mielestäsi normaali tapa purkaa vihaa. Ympäristön reaktiot tällaisissa kokemuksissa vahvistavat väkivallan illuusiota. Ulospäin näkyvät, väkivallan positiiviset vaikutukset tekevät teosta mielekäästä ja näin oikeuttavat jatkamaan toimivaa käytösmallia. (Huhtalo, P., Kuhanen, J., Pyykkö, E. 2003, 47 & Niemi-Kiesiläinen 2004, 53 – 55.)

Suomalaisessa kulttuurissa on kolme keskeistä väkivallan oikeuttajaa: koti, uskonto sekä isänmaa. Uskonnoista on pyritty omilla tulkinnoilla hakemaan oikeutusta sekä hyväksyntää omaan toimintaan, eritoten sotien aikana. Uskontoon pohjautuva väkivalta näyttäytyy perheväkivallassa henkisen väkivallan eri muotoina. Media sekä muut tiedotusvälineet ovat täynnä väkivaltaa, jossa hyvä voittaa väkivalloin pahan. Hyvää tarkoittava väkivalta ei siis ole pahuutta, vain paha väkivalta on. Kun väkivallan käytön syy on opettaa asioita tai

suojella pahalta, on niin sanottu hyvä väkivalta oikeutettua. Etenkin lapselle on yksinkertaisempaa sekä loogisempaa hyväksyä väkivallan oikeutus, kun sillä halutaan saada aikaan jotain hyvää. (Huhtalo, P., Kuhanen, J., Pyykkö, E. 2003, 47.)

Alkoholi liittyy valtaosaan poliisin tietoon tulleesta väkivallasta. Tilastoissa runsas alkoholinkäyttö, humalajuominen, ja väkivaltainen käyttäytyminen kytkeytyvät toisiinsa. Alkoholin ja väkivallan yhteys vaihtelee väkivallan tyyppin sekä uhrin ja tekijän sukupuolen mukaa, mutta parisuhdeväkivallasta puhuttaessa miehet ovat sekä tekijöinä, että uhreina naisia useammin päihtyneenä. Sisä-Suomen alueella tehdyssä tutkimuksessa poliisi arvioi lähisuhdeväkivallan uhreista 59% ja tekijöistä 70% olleen tapahtumahetkellä päihtynyt. Puolessa kotihälytystehtävistä molemmat olivat päihtyneenä. (THL työpäperi 2019, 25.)

Alkoholi ei kuitenkaan itsessään aiheuta väkivaltaa tai selitä sitä. Tutkimukset osoittavat, että alkoholinkäyttö voi lisätä lähisuhdeväkivallan riskiä sekä vaikuttaa väkivallan uusiutumiseen, vakavuuteen sekä seurauksiin. Seuraukset ovat vakavimpia silloin, kun väkivallan tekijä tai molemmat osapuolet ovat olleet päihtyneitä. (THL työpäperi 2019, 25.)

3.3 Miksi uhri pysyy väkivaltaisessa suhteessa?

Pohdin väkivaltaiseen suhteeseen jäämistä siltä kantilta, mitä ajattelen poliisinhaluavan tietää ja ymmärtävän ajatellen lähisuhdeväkivallan sovittelua. Onko lähisuhdeväkivallan sovittelu mahdollista tapauksissa, joissa uhri jää pakon sanelemana rikottuun suhteeseen tai paremminkin suhteeseen, joka on ollut rikki jo kauan sitten tilanteen. Johanna Niemi-Kiesiläinen pohtii kirjassaan; *Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta luvussa 2.7 Miksi vaimo ei lähde?* erinäisiä syitä sille, miksi uhri jää väkivaltaiseen suhteeseen. Tärkeimmäksi syyksi väkivaltaisessa parisuhteessa pysymiseen on Niemi-Kiesiläisen mukaan pelko ja etenkin pelko erotilanteeseen liittyvään väkivaltaan. Tappamisella uhkailu ei ole harvinaista on kohde sitten itse puoliso, lapset, kohteen vanhemmat ja/tai itsensä, jos puoliso lähtee. Yhä useammissa tutkimuksissa on todettu erotilanteiden olevan erityisen väkivaltaisia ja kolmasosa väkivaltaisista puolisoista jatkoi uhkailua ja kymmenesosa fyysistä väkivaltaa eron jälkeenkin. (Niemi-Kiesiläinen, Johanna 2004, 42 – 43.) Henkirikosseurannan mukaan vuosien 2011 – 2017 välisenä aikana Suomessa kuoli yhteensä 131 henkilöä avio- tai avopuolison, seurustelukumppanin, ex-puolison tai ex-seurustelukumppanin surmaamana ja pelkästään vuoden 2017 aikana parisuhdekumppanin surmaamana kuoli 17 naista ja 3 miestä. Vuosien 2011 –

2017 välisenä aikana muun perheenjäsenten välisen väkivallan uhrina kuoli 37 naista ja 41 miestä, jotka ovat olleet joko surmaajan lapsia, vanhempia tai sisaruksia. (THL 2019, 25).

Pelon lisäksi muita suhteeseen jäämisen syitä ovat THL:n mukaan taloudellinen riippuvuus erinäisistäkin eri syistä. Puhutaan sitten työttömyydestä, kotiäitiydestä, tiettyjen rahallisten etuuksien menettämisestä, jopa huumausaineiden käytön aiheuttamasta sidoksesta sekä käyttöannoksen, että rahan saannin vuoksi. (THL 2019, 25.)

Lisäksi uhrin pitäisi poistua omasta kodista ja koska ei ole olemassa toista asuntoa, ei puoliso, yleensä nainen, jätä lapsia väkivaltaisen miehen luokse. On myös tilanteita, joissa pahoinpidellyt naiset ovat olleet eristettynä muusta yhteiskunnasta eivätkä tiedä tarjolla olevista tukimuodoista tai sitten heillä on niistä negatiivisia kokemuksia. Eristämisellä ja väkivallalla on psyykkisiä seurauksia, jotka tekevät irtaantumisesta entistä haastavampaa. Joskus puoliso on myös riippuvainen toisesta ammatillisesti tai hänellä ei ole lainkaan ammattia, vaan on ollut kotona esimerkiksi lasten kanssa, jolloin hänen asemansa seuraa väkivallantekijän statusta. Tätä on eritoten keskiluokkaisissa naisissa, jolloin muun muassa näiden syiden vuoksi on vaikea puhua väkivallasta, saatikka lähteä. (Niemi-Kiesiläinen, Johanna 2004, 42 – 43.)

4 LÄHISUHDEVÄKIVALLAN LAADUKAS ESITUTKINTA

Lähisuhdeväkivalta tulee poliisin tietoisuuteen usealla eri tavalla. Tyypillisin tilanne on akuutti väkivaltatilanne, jossa uhri tai joku muu henkilö pyytää poliisin paikalle. Kun poliisilla on syytä epäillä pahoinpitelyn toteutuneen, kirjaa partio rikosilmoituksen ja siitä käynnistyy rikoksen johdosta esitutkinta. Alkoholia käyttävän tekijän vuoksi soitetään herkemmin poliisille. Sisä-Suomen poliisilaitoksen tutkimuksen mukaan 50% kotihälytystapauksista molemmat olivat päihtyneitä ja 24% tapauksessa kumpikin oli selvin päin. Väkivalta ilmoitetaan tutkimuksen mukaan herkemmin poliisille, kun tekijä on päihtynyt, kun taas uhrin ollessa itsekäin päihtynyt, vähensi väkivallan ilmoittamista poliisille jopa neljännekseen. Uhrin ollessa alkoholin vaikutuksen alaisena, tai tilanteessa, jossa uhri itsekäin on ollut päihtynyt voi lisätä uhrin kokemaa syyllisyyttä väkivallasta, jolloin ilmoituskynnys poliisille kasvaa. (thl.fi)

Esitutkintalaki säätelee poliisiviranomaisten eri toimivaltuuksia, kuten tutkinnan aloittamista ja lopettamista sekä kuulusteluja. Mikään laki ei kuitenkaan määrittele millä tavoin ja millä tarkkuudella tutkinta tulee suorittaa. Toimivaltuuden rajat pakkokeinolaista löytyy sen osalta, mitä ja miten tiedonhankintakeinoja voidaan käyttää puuttuen niiden avulla ihmisten perusoikeuksiin. Suomessa esitutkinta vaikuttaisi olevan kuulustelukeskeistä ja kuulusteluja on pidetty tärkeimpänä tutkintamenetelmänä ja kuulusteluissa saatua tietoa todella arvokkaana oikeudenkäyntiä ajatellen. Lähivuosina rinnalle on pyrkinyt tietotekniikan mahdollistamat tiedonhankinnat ja tietorekisterien käyttö tutkinnassa. Puhuttaessa lähisuhdeväkivallan rikostutkinnasta, saattaisi perinteiset rikostutkinnan menetelmät, kuten paikkatutkinta, olla tärkeän lisätiedon keruumenetelmä. Vammoja dokumentoidaan jonkun verran, mutta nekin usein vasta kuulustelun yhteydessä, jolloin ei ole kiistatonta näyttöä siitä, että vammat olisivat tulleet juuri väkivaltatilanteen seurauksena. Rikospaikan valokuvaaminen vammojen dokumentoinnin lisäksi, saattaa tuoda arvokasta lisäarvoa todistusaineistoon. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 211 – 217.)

Parisuhdeväkivallan laadukas tutkinta tulisi olla paljon enemmän kuin ajatus sana-sanaavastaan kuulustelut. Tällaista ajatusta usein käytetään perusteena jutun päättämiseksi, koska rikosta on mahdotonta näyttää toteen etenkin, jos uhri kieltäytyy todistamasta. Kertoisiko uhrikin rohkeammin oman kantansa oikeudenkäynnissä ja suostuisi todistamaan tapahtumia, jos paikkatutkintaa olisi laadukkaasti suoritettu ja hänen sanoilleen olisi taustatukea kerätystä todistusaineistoista. Olisiko paikkatutkinnalla, jossa valokuvaus suoritettu sekä

ensipuhutuksessa käytetyillä ääninauhoilla painoarvoa esitutkinnassa? Amerikassa on käytössä yksityiskohtaiset kaavakkeet kuulustelua varten, jotka ensipartio hoitavat ja heidän vastuulleen on laitettu koko kyseisen parisuhdeväkivallan tutkinta. He käyttävät myös ääninauhoja teknisenä todisteena, jotka on otettu heti tapahtumapaikalle mentäessä, kun kuulemisiä suoritetaan. Amerikkalaiset poliisiraportit eroavat suomalaisista siten, että he raportoivat yksityiskohtaisesti siitä, mitä ovat paikalla nähneet ja sen, mitä uhri, epäilty ja mahdolliset muut paikalla olleet olivat heille kertoneet. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 211 – 219.)

Todisteet, joita parisuhdeväkivallassa usein esiintyy, ovat vammat. Valokuvaamisen lisäksi niiden syntymekanismiin tulisi arvioida lääkärin toimesta. Lääkäri toteaa vammat ja niiden yhteensopivuuden uhriin kertomuksen kanssa. Koska mustelmat ilmestyvät välillä vasta muutaman päivän kuluttua, olisiko oleellista kuvata ne myös uudelleen parin päivän kuluttua näytön luotettavuutta ajatellen? (Niemi-Kiesiläinen 2004, 218 – 221.)

Rutiiniluontoisessa pahoinpitelyssä rikospaikkatutkintaan harvemmin kiinnitetään erityistä huomiota ja tutkinta tehdään herkästi pintapuolisesti, eikä siitä tehdä erillistä pöytäkirjaa, jolloin mahdollista todistusaineistoa ei välttämättä tallenneta. Amerikkalaisessa ohjeessa paikkatutkinnassa tulee havainnot raportoida mahdollisimman yksityiskohtaisesti ja valokuvata. Poliisintulee tehdä merkinnät uhrin mielentilasta, vammoista ja mahdollisista spontaaneista huomautuksista. Tilanteen kuvaukseen tulisi siis kiinnittää nykyistä enemmän huomiota. Tällöin poliisia voidaan kuulla oikeudenkäynnissä todistajana muista kuin uhrin sanomasta, jos uhri kieltäytyy todistamasta. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 218 – 221.)

Muilla kuin tekovälineillä voi olla myös arvokasta merkitystä. Repeytyneet ja/tai veriset vaatteet, hälytyskeskuksen tallenne avunpyyntösoitosta. Onko uhrilla ollut muita avunpyyntöjä? Onko hän soittanut tuttavalle, joka olisi hyvä kuulla todistajana? Entäs kuulustelut, etenkin todistajien kuulustelut? Usein ajatellaan, ettei lähisuhdeväkivallalla ole todistajia. Lapsien lisäksi saattaa olla joku muukin, joka on kyseisen tilanteen kuullut tai osaisi sanoa onko vastaavanlaista kuulunut tai tapahtunut aikaisemmin. Onko jopa silminnäkijätodisteita naapureissa, jotka voisivat kertoa, että vastaavaa on joskus aikaisemmin havaittu tapahtuvaksi, vaikka he eivät olisi juuri tätä kyseistä tapahtumaa olleetkaan todistamassa silmin tai kuullen. Todistajien puhuttamisen mahdollisimman pian tapahtuman jälkeen on oleellista paitsi muistikuvien säilymisen osalta, mutta myös sen osalta, ettei väkivallan tekijä tai jopa uhri pääse puhuttamaan heitä ensin ja mitätöimään tapahtumia tai painostamaan heitä. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 211 – 221.)

Asianomistajan ja epäillyn kuulustelu tulisi suorittaa mahdollisimman pian, mutta humalataila on yleensä ongelma parisuhdeväkivaltatapauksissa (ETL 7:3§). Esitutkintalaki 7:5§ mukaan kuulustelua ei tulisi ilman erityistä syytä suorittaa kello 22 ja 07 välisenä aikana, joten ajatuksena kuulustelu heti tilanteen tapahduttua, vaikuttaa mahdottomalta

. Toivottavaa kuitenkin on, että ainakin alustavat puhutukset tehtäisiin jo tapahtumapaikalla, eri tiloissa, vaikka asianosaiset humalassa olisivatkin, jotta tutkintaa saataisiin turvattua. Uhria tulisi informoida mahdollisista jatkotoimista, avun hakemisesta sekä turvallisuuden huolehtimisesta. Uhria tulee kohdella asianmukaisesti ja huomioida hänen tarpeensa, jotta hän kokisi yhteistoiminnan poliisin kanssa mahdollisimman mielekkääksi. Tärkeä seikka, joka tulisi kysyä mahdollisimman nopeasti on väkivallan toistuvuus ja uhrin turvallisuus. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 211 – 221.)

4.1 Tilannetaju sekä herkkyys asianosaisia kohtaan

”Vuonna 2012 Euroopan unionin alueella toteutetussa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevassa tutkimuksessa kysyttiin vakavimman parisuhdeväkivaltatilanteen tulemisesta poliisiin tietoon. Yli 15-vuotiaana fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa kokeneiden suomalaisten naisten vastausten mukaan vakavin koettu parisuhdeväkivaltatilanne päättyi poliisiin tietoon 10 prosentissa tapauksista ja muun tekijän tekemä väkivalta 15 prosentissa tapauksista. Tulokset lähisuhteessa tapahtuneen väkivallan tulemisesta poliisiin tietoon ovat keskenään varsin samansuuntaiset edellä tarkastelluissa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevassa tutkimuksessa ja rikosuhritutkimuksessa¹⁴. Rikosuhritutkimuksessa tiedusteltiin vastaajilta, olivatko he itse tai joku heidän kotitaloudestaan kuluneen vuoden aikana ilmoittaneet vastaajaan kohdistuneesta uhkailusta tai väkivallasta (Suomen) poliisille. Vähintään läimäisyn käsittelevää väkivaltaa kokeneista 12 prosenttia kertoi jostakin tapauksesta ilmoitetun poliisille vuonna 2017.” (Tilastoraportti 2018, 10.)

Suomessa on pantu täytäntöön 1.3.2016 uhridirektiivin lainsäädännön muutokset. Sen tarkoituksena on parantaa rikosten uhrien asemaa ja vahvistaa tukea sekä suojelua koskevat vähimmäisvaatimukset. Tämä edellyttää muun muassa poliisilta erityisen haavoittuvassa asemassa olevan rikoksen uhrin tunnistamista ja huomioimista rikosprosessissa. (THL työpaperi 2019, 23.)

Väkivallan tunnistamisen sekä kohtaamisen ensimmäinen hetki on tärkeä. Poliisi voi antaa useanlaisia signaaleja jo omalla ajatusmaailmallaan lähisuhdeväkivaltaa kohtaan. Väkivallan oikeutukset ovat merkki väkivallan hyväksymisestä. Vähättelevä käytös poliisintoimesta saattaa kuulostaa asianosaisista väkivaltaan oikeutukselta. Vähättelyn lisäksi tapahtuman mitätöinti sekä väkivallan aiheuttamien ongelmien kieltäminen tai toisaalta yksittäiseen asiaan juuttuminen, kuten huomion kiinnittyminen ainoastaan fyysiseen väkivaltaan, joka on poliisille näkyvin väkivallan ilmenemismuoto, jolloin poliisiviranomaiselta jää näkemättä kokonaiskuva ja sitä kautta mahdollinen vaaratilanne ja rikollinen toiminta. Viranomaisen oikeutus väkivaltaan, hämärtää omat käsitykset vastuukysymyksistä, jolloin myöskään tilanetaju sekä asianosaisten ohjaus ei toteudu halutulla tavalla. (Huhtalo, P., Kuhanen, J., Pyykkö, E. 2003, 46 - 49.)

Oikeuspsykologia kirjassa pohditaan henkisiä vaurioita, joita aiheutuu kiintymyssuhteessa toteutettuun väkivaltaan, on kyseessä sitten mikä väkivallan muoto tahansa, todetaan toistuvan väkivallan aiheuttavan traumaa ja jopa psyykkisiä häiriöitä sitä kokeneelle. Naisille post-traumaattinen stressireaktio kehittyy miehiä herkemmin ja lapset traumatisoituvat herkemmin kuin aikuiset, sillä heidän kykynsä käsitellä tilanteita on heikompi kehitystason rajoittuneisuuden vuoksi ja he ovat äärimmäisen riippuvaisia lähiaikuisen tuesta voimakkaiden tunteiden käsittelyssä. Traumaattista kokemusta jälkikäteen mietittäessä, on normaalia, jos tapahtumaa ei usko todeksi. Traumaattista kokemuksen muistamista hankaloittaa tapa, jolla tilanteet on mieleen jäänyt. Traumamuistot ovat aistipohjaisia; ruumiillisia ja tunnevärityneitä. Ne liittyvät hajuun, väreihin, kosketukseen sekä kehonasentoihin. Tämän vuoksi uhri kokee tapahtumat herkästi uudelleen, kun kertoo asiasta eteenpäin, joka saattaa muiden syiden ohella aiheuttaa vaitonaisuutta, haluttomuutta kertoa asioista etenkin vieraille henkilölle. (Holm, T. & Tolonen, R., 2008, 486 – 489.)

4.2 Asenteen sekä ennakoasenteen vaikuttavuus

Lähisuhdeväkivaltaa kohtaava poliisiviranomainen tulisi olla riittävän perustiedot ja taidot omaava koskien väkivaltaa ja tuottamia ongelmia sekä kyetä soveltamaan niitä käytännön tilanteisiin. Tiedon lisääminen ei kuitenkaan poista asenteista käytösmallia, vaan asenne väkivaltaa kohtaan on ratkaisevassa asemassa. Koska väkivaltaan puuttuminen kuuluu poliisin työnkuvaan, tulee poliisiviranomaisen tunnistaa eri väkivallan muodot ja se, miten moninaisesti väkivaltaa kokevat arjen toimitissa kykenevät suoriutumaan. Jos ajatellaan esimerkiksi kahta sisarusta, jotka kokevat kotona väkivaltaista käytöstä, saattaa heistä toinen keskittää

kaiken energiansa opiskeluun saaden kiitettäviä arvosanoja. Toinen sisaruksista purkaa pahon olonsa häiriköivällä käytöksellä sekä levottomuudella ja ahdistuksella häiriten koko koulua. Kumpaan sisarukseen tällöin itse kiinnittäisit huomiota? Työtehtäväämme kuuluva koulutus sekä kokemuksella kerrytetty tieto vaikuttaa siihen, mihin asioihin kiinnitämme huomiota. Poliisi kiinnittää enemmän fyysiseen väkivaltaan huomiota, kun taas esimerkiksi psykiatrinen sairaanhoitaja asiakkaan henkistä tasapainoa ja mahdollista kärsimystä. Mikäli kaikenkertyneeseen väkivaltaan puuttuminen ja mahdollisimman pitkäkestoisella vaikutuksella ei katsota kuuluvan omaan työnkuvaan, on laadukas toimiminen mahdotonta ja vaikean asian sivuuttaminen huomattavasti helpompaa. Pienikin ele ja viesti asiakkaalle, että hänet on kuultu, voi olla merkittävä vaikutus siihen, tuleeko hän hakemaan apua asiassa tai soittaako hän apua seuraavan tilanteen ollessa käsillä. Kotiväkivaltatilanteet tapahtuvat pääsääntöisesti virka-ajan ulkopuolella, eikä virka-ajan ulkopuolinen aika voi olla syy olla hoitamatta asiaa ja järjestää apua. (Huhtalo, P., Kuhanen, J., Pyykkö, E. 2003, 46 - 49.)

5 SOVITTELU

Sovittelulla tarkoitetaan vapaaehtoista, luottamuksellista, puolueetonta sekä maksutonta palvelua, joka on oikeusprosessin yksi vapaaehtoinen lisä, mutta jolla ei välttämättä ole kuitenkaan syytettä poistava toimenpide. Suomessa tämä tarkoittaa, että sovittelu on oikeuskäsittelylle rinnakkainen tai sitä täydentävä menettely ja sitä on saatavissa kaikkialla Suomessa. Sovitteluun voi mennä myös ilman rikosprosessia, eli asianomistaja sekä rikoksesta epäilty voi ottaa yhdessä tai erikseen yhteyden sovittelutoimistoon ja pyrkiä saamaan sopu aikaiseksi ilman rikosoikeudellista kannanottoa.

Soviteltavat asiat ovat tavallisesti väkivaltarikoksia, omaisuusrikoksia tai erilaisia riita-asioita. Sovittelun mahdollistuminen edellyttää, että kaikki osapuolet ovat vapaaehtoisesti sovittelimassa asiaa. Suostumuksen voi peruuttaa missä vaiheessa sovittelun vaihetta tahansa. Sovittelun tavoitteena on auttaa osapuolia löytämään keskenään heitä tyydyttävät ratkaisut ja keinot rikoksesta tai riidasta aiheutuneiden haittojen hyvittämiseksi. Sovittelijoina toimivat vapaaehtoiset, tehtävään koulutetut ammattihenkilöstön ohjauksessa sekä valvonnassa.

Aloitteen sovittelusta voi tehdä sovittelutoimistoon kuka tahansa rikoksen tai riidan osapuoli, huoltaja tai edunvalvoja, poliisi, syyttäjä sekä opetus-, sosiaali- tai muu viranomainen. Sovittelutoimiston ammattihenkilöstö tekee tapauskohtaisesti päätöksen sovitteluun soveltuvuudesta ja päättää sovittelun aloittamisesta. Sovittelutoimistosta otetaan yhteys osapuoliin, jonka yhteydessä heille kerrotaan sovittelusta, sen merkityksestä ja osapuolten asemasta sovittelussa.

Kun kyseessä on virallisen syyttäjän alainen rikos, kuten pahoinpitely, oikeusviranomainen päättää edellyttääkö yleinen etu sovittelussa saadun sovun lisäksi käsittelyä myös muodollisessa rikosprosessissa. Jos kyseessä on asianomistajarikos, asianomistaja päättää jatketaanko asian käsittelyä, vai loppuuko käsittely sovitteluun. (poliisi.fi/rikkokset/sovittelu ja thl.fi/sovittelu.)

5.1 Lähisuhdeväkivallan sovittelu

”Sovittelutilastoissa lähisuhdeväkivaltarikoksiksi tilastoidaan henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Tavallisimpia sovitteluun ohjattuja, lähisuhteissa tapahtuneita rikoksia ovat pahoinpitelyt ja lievät pahoinpitelyt.” (THL 2019, 7.)

Lähsuhdeväkivallan sovittelulla tarkoitetaan perheenjäsenten tai lähsuhteessa elävien henkilöiden välistä rikosasioiden sovittelua. Lähsuhdeväkivallan sovittelun käytännön perusta on restoratiivisessa, eli korjaavassa oikeudessa. Sovittelu tarjoaa oikeusprosessia täydentävän vaihtoehdon lähsuhdeväkivallan osapuolille. Sovittelu perustuu fasilitatiiviseen, eli sovintoa edistävään, dialogiseen, tulevaisuuteen suuntautuvaan ja muutokseen motivoivaan työskentelytapaan. Sovittelupalvelut ovat osa väkivaltatyön auttamisverkostoa ja ne toimivat yhteistyössä muun auttamisverkoston kanssa. (THL 2019, 13.)

Aloitteen tekevä viranomainen arvioi lähsuhdeväkivaltarikoksen soveltuvuutta ja osapuolten halua sovitteluun. Sovittelualoitteen saatuaan sovittelutoimistojen ammattihenkilöstön tulee arvioida lähsuhdeväkivaltarikosten soveltuvuutta sovitteluun erityisen huolellisesti ja rajata ulkopuolelle ne aloitteet, joissa sovittelun edellytykset eivät täyty. Osapuolilla on mahdollisuus kieltäytyä sovittelusta, vaikka he olisivatkin ilmaisseet poliisille tai syyttäjälle suostuvansa sovitteluun. (THL 2019, 13.)

Lähsuhdeväkivallan sovittelun edellytyksiä arvioidessa otetaan huomioon Euroopan Unionin (EU) uhridirektiivi. Lähsuhdeväkivallan sovittelun edellytyksiä arvioitaessa tarkastellaan muun muassa vapaaehtoisuutta sekä sitä, vahvistaako epäilty tapahtumainkulun pääasialliset osat, ja onko sovittelu uhrin edun mukaista (sovittelulaki 3§). Lisäksi arvioidaan sitä, pitääkö epäilty väkivaltaa hyväksyttävänä konfliktien ratkaisutapana, onko uhrilla aikaisempia väkivaltakokemuksia, ja onko väkivalta uusiutuvaa. Arvioinnissa otetaan huomioon myös uhrin voimavarat ja osapuolten mahdollisuus tasavertaiseen kohtaamiseen. Lisäksi arvioidaan osapuolten sovittelumotiiveja, heidän odotuksiaan suhteen jatkamisen osalta ja jatko- ja tukipalveluiden tarvetta. Lähsuhdeväkivaltarikoksissa sovittelua voidaan käyttää vain kerran; mikäli rikos uusiutuu, sovittelumahdollisuutta ei enää ole. Lähsuhdeväkivallan sovittelu keskeytetään, jos jompikumpi osapuoli peruuttaa suostumuksensa tai jos ilmenee, että suostumus ei ole vapaaehtoinen, jos ilmenee vallankäyttöä, painostusta tai uhkailua tai mikäli sovittelun edellytykset eivät muista syistä täyty. Sovittelu keskeytetään myös silloin, jos havaitaan, että sen jatkaminen olisi selvästi vastoin alaikäisen etua (sovittelulaki 19§). (THL 2019, 13.) Sovitteluprosessin edetessä, vaaditaan kaikilta toimijoilta herkkyyttä tunnistaa tekijöitä, jotka saattavat johtaa siihen, ettei kyseistä tapausta voi lähettää sovitteluksi tai sovittelu tulee keskeyttää (THL 2019, 16).

5.1.1 Lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessi

Lähisuhdeväkivallan varsinaiset sovittelutapaamiset alkavaa erillistapaamisilla, joissa sovittelijat tapaavat osapuolet erikseen. Erillistapaamiset ovat vakiintunut käytäntö lähisuhdeväkivallan sovittelussa, mutta sitä ei laki kuitenkaan vaadi. Asiantuntijat pitävät erillistapaamisia välttämättöminä lähisuhdeväkivaltatapausten sekä uhrin turvallisuuden arvioimiseksi ja osapuoltenkin kokevat ne tärkeiksi. Erillistapaamisissa arvioidaan sovittelun mahdollisia esteitä ja edellytyksiä sekä voimavarat asian käsittelemiseen sovittelussa molempien osapuolten kohdalta. Sovittelijoilla on arvioinnin helpottamiseksi tehty -Yhteisiä edellytyksiä osapuolten kannalta -lomake, jossa pohditaan sovittelutapaamisen hyötyjä kummankin osapuolen kannalta ja arvioidaan tasapuolisen kohtaamisen mahdollisuutta tulevassa yhteistapaamisessa. Lisäksi kaavakkeessa tarkastellaan osapuolten kertomusten yhteneväisyyttä sekä viranomaisten tietoon tullutta väkivallan toistuvuutta. Erillisinä pohdintakohtina ovat lomakkeella mahdollisen parisuhteen jatkuminen sekä huolta herättävät asiat sovittelijan näkökulmasta (liite 1). (THL 2019, 18.)

Erillistapaamisten jälkeen sovittelijat keskustelevat yhdessä sovitteluohjaajan kanssa voidaan edetä osapuolten yhteistapaamiseen, jossa keskustellaan rikoksen lisäksi suhteesta laajemmin. Sovittelussa sovittelijoiden rooli on kuunnella ja toimia auttavana osapuolena, jotta keskustelu osapuolten välillä sujuisi ja asiat saataisiin sovittua. Sovittelijat toimivat puolueettomasti, mutta samalla huolehtivat siitä, että hiljaisempikin saa äänensä kuuluviin. Yhteistapaamisten määrä arvioidaan tapauskohtaisesti ja osapuolia voidaan tavata istuntojen välissä myös erillistapaamisissa. Tärkeä tekijä lähisuhdeväkivallan sovittelutapaamisissa on riittävä aika tapaamisten välillä, jotta molemmat osapuolet ehtivät ja pystyvät prosessoimaan asioita itsenäisesti ja rauhassa. Muun muassa ensimmäisten erillistapaamisten ja ensimmäisen yhteistapaamisen välissä tulee olla kulunut aikaa vähintään viikko. (THL 2019, 18.)

Lähisuhdeväkivallan sovittelun tarkoituksena ei ole suhteen jatkuminen, vaan molempien osapuolien pitää pystyä päätös tekemään itsenäisesti, johon heitä voimaannutetaan. Sovittelun yksi tarkoitus on siis auttaa osapuolia tarvittaessa eroamaan hallitusti ja turvallisesti. Yhteistapaamisten lopuksi pohditaan miten ihmissuhteelle ja henkiselle hyvinvoinnille aiheutuneet sekä mahdolliset materiaaliset vahingot tulisi korvata, sekä miten tulevaisuudessa toimitaan. Yhdessä sovitut asiat voidaan kirjata sopimukseksi, tämä ei kuitenkaan ole itsetarkoitus, vaan olennaista on itse prosessi, kohtaaminen ja dialogi sekä molempien osapuolten auttaminen. Lähisuhdeväkivallan sovittelusta tehdyt sopimukset ovat sisällöltään tyyliä

anteeksipyyntö ja -anto, käyttäytymissopimus, sitoutuminen palveluihin ja/tai taloudellisten vahinkojen korvaaminen. Sopimukseen kirjataan mahdolliset korvausvaatimukset, muut sopimusehdot, ja tieto seurataanko sopimusta. Jos sopimusta seurataan, seuranta-aikana pyritään varmistumaan siitä, että sopimukseen kirjatut asiat toteutuvat. Sopimuksen seuranta on sovittelutoimiston tehtävä. Kun sovittelu on saatu päätökseen, tieto sovittelun kulusta ja sopimuksesta lähetetään sovittelun aloitteentekijälle. Aloitteen tekijä päättää sovittelun painoarvosta virallisen syytteen alaisissa rikoksissa. (THL 2019, 18.)

5.1.2 Lähisuhdeväkivallan sovittelijat

Lähisuhdeväkivaltaa sovittelevat vain tietyin kriteerein valitut, erityiskoulutuksen käyneet sovittelijat, jotka toimivat sovittelun ammattihenkilöstön ohjauksessa ja valvonnassa. (THL 2019, 13.) Sovittelu perustuu Suomessa pääosin vapaaehtoistyöhön. Vuonna 2017 sovittelutoimistoissa toimi 92 sovittelun ammattihenkilöä sekä 1192 vapaaehtoissovittelijaa. Vapaaehtoissovittelijoista 30% oli lähisuhdeväkivallan sovitteluun erikoistuva koulutus. Lähisuhdeväkivallan sovittelijoilta edellytetään sovittelun peruskurssin lisäksi lähisuhdeväkivallan erikoiskurssin suorittamista, joka on 170 tunnin pituinen, eli viiden opintopisteen verran. Koulutus sisältää lähisuhdeväkivalta ilmiönä, sovittelun erityispiirteet lähisuhdeväkivallassa, lainsäädäntöä ja muuta normistoa, kuten Istanbul sopimus, uhrin asema, väkivaltatyön palveluverkoston läpikäymistä sekä restoratiivisen oikeuden ja dialogisuuden merkitystä kyseisessä sovittelussa. Vapaaehtoissovittelijoille tulee järjestää myös tarvittaessa työnohjausta, jottei sovittelun laatu kärsi ja sovittelijat jaksavat toimia sovittelijoina kehittyvästi. (THL 2019, 15 – 16.)

Sovittelijoiden rooli lähisuhdeväkivallan sovittelutilanteessa on toimia fasilitaattoreina rikoksesta aiheutuvien vahinkojen hyvittämiseksi, korvaamiseksi ja väkivallattoman tulevaisuuden turvaamiseksi. Sovittelijat tukevat osapuolten tarpeiden, tunteiden ja toiveiden tunnistamista ja esiin tuomista. He eivät määrää vuoropuhelun suuntaa tai tapaa. Erimielisyyksiä ja ongelmia pyritään ratkaisemaan dialogisessa vuoropuhelussa keskustellen ja neuvotellen. Keskustelu ei ole ainoastaan kysymyksiin vastaamista, vaan se suunnataan tulevaisuuteen ja haluttuun muutokseen. Sovittelijat toimivat vuoropuhelun mahdollistajina sekä helpottajina, mutta he eivät esitä sisällöllisiä ratkaisuja eivätkä pyri omiin tavoitteisiinsa tai toteuttamaan omia tarkoituksiaan. He siis johtavat sovitteluprosessia, mutta toimivat puolueettomasti ja suhtautuvat tasapuolisesti osapuoliin. Sovittelijat kunnioittavat osapuolten ratkaisuvaihtoehtoja sekä päätöksiä. (THL, lähisuhdeväkivallan sovittelun koulutusmateriaali)

5.2 Rikosoikeudellinen vai sosiaalinen menettely?

Suomessa ei ole lainsäädäntöä, jonka perusteella velvoitettaisiin väkivallan tekijä osallistumaan väkivaltaa katkaisevan palveluun. Koska osallistuminen on vapaaehtoista, vain pieni osa tekijöistä hakee apua tilanteeseensa. Käytännössä on huomattu kansallisella tasolla MARRAK-hankkeessa, että väkivallan tekijät ohjautuvat puutteellisesti väkivaltaa katkaiseviin palveluihin. (THL 2010, 6.)

Tiina Qvist kertoo väitöskirjassaan - Lähisuhdeväkivallan sovittelu - , että esitutinnan asetelema rikoksen tekijä sekä uhri katoavat. Sovittelussa tarkastellaan yksilöiden käyttäytymistä ja ohjailtaan sitä sopimuksella. Sovittelun perustuessa vapaaehtoisuuteen, tuo sopimuskin tiettyjä vapaaehtoisuuksia, mutta samalla katkaisee mahdollisesti kuitenkin rikosoikeudellisen tien vapaaehtoisen sopimuksen myötä. (Qvist 2019, 60.)

Qvist kritisoi väitöskirjassaan voimakkaasti lähisuhdeväkivallan sovittelua rikosoikeusprosessin katkaisevana toimenä. Sen tulisi olla nimenomaan tukitoimi, joka toimii rikosoikeusprosessin rinnalla. Parisuhdeväkivallan sovittelu on tunnepitoinen ja arkaluontoinen aihe. Osapuolet sovittelussa siis sopivat keskinäisestä kanssakäymisestään, eli miten heidän yhteiselonsa olisi sosiaalisesti jatkossa mahdollista. Käyttäytymismalliin tai tapahtumaan viittaava selonteko nostaa aina esiin toiminnan moraalisen järjestyksen, joka rakentuu oikeuksista ja velvollisuuksista. Sosiaalinen todellisuus rakentuu faktojen lisäksi moraalista hyveistä, joista käydään jatkuvasti retorista kamppailua. Sovitteluinstituutio on moraalijärjestelmä, jossa neuvotellaan tietynlaista moraalista järjestystä. Sosiaalisten ongelmien selvitelyssä uhrin tunteet; häpeä, pelko sekä syyllisyys ovat keskeisessä asemassa. Uhrin tunteisiin pyritään peilaamaan tekijän ajatuksia ja omaa moraaliaan ja sitä kautta halua korjata tilannetta vapaaehtoisesti sekä vilpittömästi. Jokainen ihminen tietää mitä kipu sekä suru on ja jokainen kokee sen omansalaisesti. Nämä asiat myös yhdistävä lähisuhdeväkivallassa tekijää sekä uhria. Lähisuhdeväkivallan sovittelussa on kyse siitä, mitkä ovat kunkin ihmisen mahdollisuudet toimia väkivaltaan johtavissa tilanteissa toisin, jottei väkivaltaan tarvitsisi toisen tai molempien turvautua ja pahaa oloa purkaa voimakeinoja käyttäen. (Qvist 2019, 60)

Yleisesti ajateltuna yhteisön suhtautuminen toista ihmistä kohtaan suunnattu väkivalta on tuomittava teko. Lähisuhdeväkivallan sovittelussa neuvotellaan nimenomaan niistä seikoista, kuka vastaa mistäkin asiasta ja tapahtuneesta. Sovitteluteoriaan kuuluu ajattelu, että sovittelu vahvistaa osapuolien moraalialia, joten sillä olisi moraalialia kohentava tehtävä yhteiskunnassa. Lähisuhdeväkivalta koskettaa ihmissuhteiden kautta suurta määrää ihmisiä ja

moni tietää henkilön, joka on joutunut lähisuhdeväkivallan uhriksi, vaikka siitä ei suurta ääntä olisikaan pidetty. (Qvist 2019, 60 – 62, 213 – 214.)

5.3 Tekijä ja uhri, uhriutuminen

Lähisuhdeväkivalta ja etenkin siihen johtaneet asiat, ovat harvoin yksiselitteisiä ja rönsyilemättömiä, mutta sovittelussa niistä tehdään hyvin lyhyt ja ytimekäs juoni, jonka kerronta on hyvinkin yksioikoinen. Kun asioista tehdään riittävän ytimekäs, jää väkivallan seurausten jatkumo yksittäisessä sopimuksessa herkästi monotoniseksi. Tarkoittaen sitä, että tekijä, eli tässä tapauksessa väkivaltaa harjoittava saa oman äänensä sopimukseen, jota hänen tulee vapaaehtoisesti noudattaa, mutta uhri ja etenkin uhriutuminen unohdetaan täysin. Kun sovittelussa puhutaan karkeasta ydinmallin tavasta lähisuhdeväkivaltarikoksien osalta, saatetaan olla siinä tilanteessa, ettei sovitteluinstituutiossa ole väkivallan seurauksia ja avuntarvitsijoita, vaikka väkivaltainen käyttäytyminen on aiheuttanut uhrilleen valtavasti kärsimystä. Kun tapauksia katsotaan sovittelussa käytettävien kehysten avulla, nimetään parisuhdeväkivalta vastavuoroiseksi tapahtumakejäksi, jossa uhri unohdetaan ja vastuukysymykset jakautuvat siten, että uhrin katsotaan olevan osallinen, koska väkivaltaa edeltävästi on tapahtunut uhrin osalta väkivaltaisuutta provosoivaa käyttäytymistä ja näin ollen uhri on omalla tekemisellään myös osasyllinen väkivaltaan. (Qvist 2019, 210 – 212.)

Lähisuhdeväkivallan sovittelua harkittaessa on tärkeä ymmärtää väkivallan kehään sisältyvä anteeksiantamisen ja katumisen vaihe, jotta sovittelulla ei vahvisteta kehän jatkumista. Sovittelu saattaa edesauttaa uhrin uudelleen uhriutumista, mikäli pyritään sovitteluun sellaisia tapauksia, joissa kontrolli ja vallan käyttö ovat osa väkivaltaa. (THL 2019, 15.)

Lähisuhdeväkivaltarikoksien sovittelussa pyritään mahdollistamaan uhrin ja tekijän kohtaaminen sekä lisäksi väkivallan uusiutumisen estäminen (THL 2019, 15). Toisenlainen katsantokanta ajattelee, ettei sovittelutilanteessa ole uhri, tekijä -osapuolia, vaan sopijaosapuolet. Sovitteluinstituutio odottaa Qvistin väitöskirjan mukaan uhrilta vahvaa toimijuutta, asiansa hoitamista, vaikka väkivalta ei muka olisi uhrin itsetuntoa ja sitä myötä vahvuutta hoitaa asioita, vahingoittanut. Sovittelussa siis samanaikaisesti asetetaan vastuuseen molemmat sopijapuolet, mutta jätetään uhri vaille eheyttämistä. Uhri kokee edelleen häpeää ja syyllisyyttä, joka on ollut asetelmassa perheväkivallan alkutaipaleelta lähtien ja joka saattaa ohjata väkivallan uusiutumista. Vahvistaako se siis myös uhriutumista entisestään? (Qvist 2019, 210.)

Yk:n sopimuksen toimeenpanoa valvova CEDAW- komitea on antanut yleissuosituksia sekä tapausratkaisuja, jotka ovat täsmentäneet valtioiden naisiin kohdistuvan väkivallan torjumi- seen liittyviä velvoitteita. Komitea on esimerkiksi ilmaissut toistuvasti huolensa Suomea koskevissa raportointikierrosten loppupäätelmissä lähisuhdeväkivallan yleistymisestä, jonka se katsoo voivan johtaa väkivallasta kärsineiden naisten uudelleenuhriutumiseen. Yleissopi- muksessa todetaan naisiin kohdistuvan väkivallan olevan rakenteellista sekä ilmentävän naisten ja miesten välisten valtasuhteiden historia lähtöisin olevaa epätasa-arvoa, joiden muuttaminen vaatii kaikkien yhteiskunnan sektorien panosta. Tämä tarkoittaa, että naisiin kohdistuneen väkivallan, sekä perheväkivallan ymmärtäminen yhteiskunnallisena rakenteel- lisena ongelmana, eikä niinkään yksilötason ongelmana, johon voitaisiin sovittelun keinoin puuttua. (THL 2019, 22.)

Istanbul sopimuksen yleissopimus 5 artikla koskee valtioiden huolellisuusvelvoitetta, jonka mukaan sopimusvaltioilla on myös huolellisuusvelvoite aktiivisesti ehkäistä, tutkia, ran- gaista ja hyvittää yleissopimuksen alaan kuuluvat väkivallan teot silloin, kun väkivallante- kijä on valtiosta riippumaton, yksityinen taho, ei yksityinen henkilö. Istanbul sopimus sisäl- tää pakollisen vaihtoehtoisen konfliktinratkaisukeinojen kiellon. Sopimuksessa mainitaan, että naisiin kohdistuvan ja perheväkivallan uhrit eivät lähtökohtaisesti pysty osallistumaan tekijän kanssa tasavertoisesti vaihtoehtoisin riidanratkaisuprosesseihin, johtuen sopimuksen kattaman väkivallan muotojen aiheuttamasta häpeästä ja haavoittuvuudesta uhrille. (THL 2019, 22.)

6 TAMPEREEN POLIISILAITOKSEN KÄYTÄNTÖ

Tampereen kaupungin väkivaltatyön koordinaattorit ovat luoneet prosessikaavion, jonka avulla valvonta- ja hälytyssektorin poliisit osaavat toimia tehtävällä ilmi tulleen lähisuhdeväkivallan osalta yhdenmukaisesti ja oikein. Kun tehtävällä havaitaan lähisuhdeväkivaltaa, on ilmoitusvelvollisuus sosiaaliviranomaiselle. Jos uhri on ilmeisen kykenemätön vastamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, tai lapsen etu sitä vaatii, tulee tehdä ilmoitus viipymättä sosiaalihuollon tarpeesta. Ilmoituksen voi tehdä uhrin suostumuksella ilman rikosilmoitustakin. Tiedon välittäminen sosiaaliviranomaiselle tulee kirjata ylös ja myös se, jos uhri kieltäytyy tietojen antamisesta. (haastattelu 31.10.2019.)

Poliisin suorittaman esitutkinnan aikana tulee arvioida rikosprosessi ja suorittaa siihen liittyvää tutkintaa, ohjata tekijä, eli rikoksesta epäilty väkivaltaa katkaisevan palvelun piiriin, sekä ohjata uhri hänelle tarkoitettujen palveluiden piiriin sekä Marak -ryhmään arvioitavaksi uhrin tilanne. (THL 2013, 10.)

6.1 MARAK

Moniammatillisen riskinarvioinnin kokous -menetelmän (MARAK) kokeilu käynnistyi Suomessa vuonna 2010. Marak on riskinarviointimenetelmä, jossa pyritään auttamaan vakavaa parisuhdeväkivaltaa kokeneita uhreja tai sen uhan alla eläviä henkilöitä. MARAK-riskinarviointilomake (liite 2) esimerkiksi auttaa poliisia kartoittamaan väkivallan vakavuutta aikuisella parisuhdeväkivallan uhrilla. MARAK ohjaa lisäksi toimenpiteisiin, jotka estävät niin aikuisen kuin myös lasten joutumista uudelleen väkivallan uhriksi.

MARAK:n toiminnan tavoitteina on niiden parisuhdeväkivallan uhrien tunnistaminen, joilla on korkea riski joutua uudelleen väkivallan uhreiksi, vakavan väkivallan uusiutumisen ehkäiseminen parisuhteissa, parisuhdeväkivallan erityispiirteiden kartoittaminen sekä parisuhdeväkivallan seurauksien vähentäminen. Edellä mainittujen tavoitteiden lisäksi MARAK:n kuuluvana, hyvänä lisänä on poliisin verkostoituminen muiden toimijoiden kanssa, jotka työskentelevät väkivallan uhrien, tekijöiden ja lasten parissa. Toiminta perustuu tietojenvaihtoon ja toiminnan huolelliseen suunnitteluun. Toiminnassa tärkeänä osana uhrille järjestettävä tukihenkilö, joka tukee uhria turvallisuussuunnitelman toimenpiteiden

toteuttamisessa sekä välittää tietoa uhrilta MARAK-työryhmälle ja toisinpäin. Tukihenkilöiden tulee olla tehtävään koulutettuja henkilöitä. (thl.fi/marak.)

Uhrin lupa tietojen luovuttamiseen ja käsittelemiseen kokouksessa kysytään suostumuslomakkeella. Uhri voi kieltää täysin tietoisesti jonkin tahon tietojen luovutuksen ja osallistumisen kokoukseen tietäen, että taholla olisi häntä koskevaa arkaluonteista tietoa (esim. päih-teisiin, mielenterveyteen tai lastensuojeluun), jota ei ole halunnut tuoda muiden tahojen tietoon. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että nämä tahot joutuvat poistumaan kyseisen asiakkaan tapauksen käsittelystä kokouksessa, jolloin uhrin kokonaisvaltainen auttaminen heikkenee. (thl.fi)

MARAK työryhmien kokoonpanot vaihtelevat paikkakunnittain. Työskentelyn kannalta vähimmäisvaatimuksena pidetään sitä, että työryhmässä on edustettuina ainakin: poliisi, sosiaali- ja terveydenhuolto, turvakoti, sekä uhrille tukipalveluja tarjoavat järjestöt. Sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä tärkeitä tahoja ovat lastensuojelu, aikuissosiaalityö, sosiaalipäivystys, perheneuvola, mielenterveys- ja päihdepalvelut sekä perusterveydenhuolto. Terveydenhuollon päivystyksen mukaantuloa tulisi harkita, sillä siellä yleensä tavoitetaan akuutit väkivaltatilanteet. (thl.fi)

Tampereen poliisilaitoksella MARAK -työryhmä kokoontuu kolmen viikon välein. Työryhmään kuuluu poliisin edustaja ennalta estävästä toiminnasta, Ensi- ja turvakoti ry:n edustus, Settlementiltä (perheväkivaltaklinikka), rikosuhripäivystys, lähisuhdeväkivallan työpari, terveydenhuolto.

MARAK -riskiarviointikaavakkeen voi täyttää mikä auttava taho tahansa ja jos lomakkeella täyttyy 14 pistettä, asiakkaalta kysytään, suostuuko että hänen tilanteensa käsitellään MARAK – ryhmässä. Sen tahon edustaja esittelee ryhmässä asiakkaan ja hänen tilanteensa, jonka jälkeen ryhmä pohtii yhteistyössä, miten asiakasta kyetään parhaalla mahdollisella tavalla auttamaan. Hankalaksi tilanteen tekee se, että asiakas saa itse päättää mitkä auttavat tahot hänen asiaansa tapaamissa käsittelee. Työryhmästä rajataan pois luontaisesti esimerkiksi ikäihmisiin liittyvät asiat, jos asiakkaana nuori henkilö, mutta vaikeuksia tuottaa poliisin läsnäolo. Moni haluaa vetää paperinsa pois, kun kuulee poliisin kuuluvan ryhmää tai haluaa ehdottomasti, ettei poliisi käsittele hänen asiaansa, koska tekijä joutuu tällöin vastuuseen ja saa ylipäättään kuulla, että uhri on hakenut apua. (thl.fi)

Poliisi tuo kokoukseen tietoa uhrin kertomasta väkivallasta. Poliisi voi puhua avoimesti aikuisen kertomasta väkivallasta, sillä aikuiset asiakkaat ohjautuvat MARAK:iin omalla suostumuksellaan. Riskinarviointilomakkeella kartoitetaan myös useilla kysymyksillä lasten tilannetta. Poliisi keskittyy MARAK:ssa parantamaan uhrin turvallisuutta työskentelemällä tiiviisti muiden toimijoiden kanssa ja ohjaamalla asiakkaita näiden tarjoamien palveluiden piiriin. Poliisi voi tarjota apuaan mm. lähestymiskieltoon liittyvissä asioissa, esitutinnan aloittamisessa, erilaisiin kodin turvaamiseen liittyvissä kysymyksissä yms. (thl.fi/marak)

6.2 Yhteistyötahot

Sosiaalipäivystys seuraa ajettuja keikkoja ja jos esitiedoissa on lapsi, ottavat he keikan ajaneeseen partioon yhteyden, kun huomaavat partion päätelleen Pokella keikan. Lastensuojelulaki velvoittaa selvittämään lapsen tilanne ja hänen kasvuympäristönsä, jos herää epäily, että lapsen kehitys saattaa heikentyä tämän vuoksi. Tällä perusteella päästään myös usein lähisuhdeväkivaltatilanteisiin puuttumaan, kun lastensuojelun kautta tulee tieto sosiaalipäivystykseen.

Eri alojen työntekijät kokevat usein tietojen luovuttamista ja salassapitoa koskevan lainsäädännön suurimmaksi esteeksi sujuvalle yhteistyölle. Lainsäädäntöä sovellettaessa on omilla mielikuvilla ja vaikenemisella varmuuden vuoksi omaa turvaa ajatellen liian suuri merkitys. Tietojen luovuttamis- ja saantioikeudella saattaa olla elintärkeä rooli rikosasioiden selvityksessä. (Huhtalo P., Kuhanen J., Pyykkö E. 2003, 25.) Tiedoista voisi olla oleellista apua avun ja mahdollisen turvan tarpeen määrittämisessä. Yksittäinen työntekijä voi aina vähintään kysyä neuvoa omalta esimieheltään ja konsultoida yhteistyötahoa, kuten poliisia, uhrin turvallisuuden varmistamiseksi. (THL 2013, 9.)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Lähisuhdeväkivallan sovittelun toimivuudesta kertoo lähisuhdeväkivallan kanssa työskentelevien järjestöjen 11.12.2018 laadittu yhteinen kannanotto lähisuhdeväkivallan sovitteluun, joka on osoitettu perhe- ja peruspalveluministeri Annika Saarikolle. Kannanotossa kerrotaan kokemukseperusteisesti vakavampien ja monimutkaisempien rikosten sovittelun, kuten lähisuhdeväkivalta, toimimattomuudesta nimenomaan uhrin kannalta, jossa uhrille saattaa aiheutua vakavia riskejä. Kannanotossa kerrotaan, ettei sovittelu nykyisessä muodossaan ota riittävästi huomioon lähisuhdeväkivallan uhrin tarpeita sekä oikeuksia, eikä sovittelussa onnistuta lopettamaan väkivaltaista käyttäytymistä.

Yksittäisistä, uhria koskevista, epämiellyttävistä tilanteista on muun muassa mainittu, että uhri on kokenut painetta osallistua sovitteluun peloistaan huolimatta ja sovittelutilanteet ovat olleet yhteisistuntoja tekijän kanssa, vaikka uhri on kertonut pelkäävänsä tekijää ja vaikka tapaamiset olisivatkin olleet eri aikaa, on ne järjestetty samaan aikaan, jolloin tekijä on saattanut lähteä seuraamaan uhria ja / tai uhkailla tätä. Myöskään yhteisistuntojen uhkailu ei ole noteerattu sovittelijoiden toimesta, koska se on tapahtunut niin sanotusti peiteltyinä, jolloin vain tekijä ja uhri ymmärtävät uhkailun olevan läsnä. Uhrin ovat myös kokeneet sekä sovitteluun painostamista, että sovinnon tekoon painostamista. Syyttäjät ovat myös saattaneet tehdä syyttämättäjättämispäätöksen, vaikka uhri on nimenomaan toivonut rikoksen käsitteilyä myös oikeudessa sovittelun lopputuloksesta riippumatta. Sovittelun toimesta ei ole siis ole sovittelun toteutumista seurattu. Syyttäjillä on kansallisessa mittakaavassa eroja sen suhteen, milloin parisuhdeväkivalta soveltuu sovitteluun ja milloin syyttämättäjättäminen on perusteltua. (Järjestöjen kannanotto 2018)

Rikosuhripäivystys on esittänyt kantansa 8.11.2012, joka tarkastettu 7.1.2017 ja siinä he painottavat seuraavia asioita, jotta lähisuhdeväkivallan sovittelulle olisi hyvät lähtökohdat toteutua; että rikosilmoitus tulee olla edennyt niin pitkälle, ettei esitutkinnassa ole epäselvyyttä siitä, kuka on vastuussa teosta. Molempia osapuolia on ohjattava tukipalveluihin heti sovitteluohjauksen yhteydessä. Kunkin rikoksen sovitteluun ohjaukseen jo suunnitellussa tulee arvioida väkivallan toistuvuutta ja vakavuutta sekä tekijän tulee olla myöntänyt tekonsa. Vastuun on ottanut vilpittömästi tekijä ja molemmat osapuolet ovat menossa vapaaehtoisesti sovitteluun.

Kannanotossa otettiin kantaa myös itse sovittelutilanteeseen, jossa tulisi olla mieluusti kaksi sovittelijaa, jotka osaavia ja ilmiön tuntevia. Ensin erillistapaamiset, jossa varmistetaan, että uhri jaksaa mennä prosessin läpi ja että hänellä on tukihenkilö mukana. Uhrille tulee kertoa oikeudet ja hänen kuuluu saada tietää ymmärrettävästi sovittelumenettelyn merkitys ja sen vaikutus hänen uhriuteensa, sekä oikeusturvaan ja mahdolliseen oikeusprosessiin. Tärkeitä seikkoja ovat myös jatkohoitosuunnitelman toteutuminen, jossa uhrin kanssa suunnitellaan sovittelun jälkeinen jatkohoito ja uhria autetaan sekä varmistetaan jatkohoitoon pääseminen. Vahingonkorvausasiat tulee myös lähisuhdeväkivallan sovittelussa huomioida rikosvahinkojen osalta, jotka tekijän on realistisesti kyettävä korvaamaan ja hän on motivoitunut korvaukset maksamaan. Vahingonkorvausten maksamisen seuranta tulee myös olla järjestetty. (Järjestöjen kannanotto 2018.)

Tampereen poliisilaitoksen sekä sosiaalipäivystyksen tiloissa toteuttamani haastattelut toivat edellä mainittuja jyrkemmän kannan sovittelun toimivuuteen lähisuhdeväkivaltatilanteissa. Molempien haastattelujen jyrkkä mielipide oli, ettei sovittelu koskaan toimisi, jos väkivallassa on entisyyttä eli toistuvuutta ja tekijä ei vapaaehtoisesti kadu tekoaan ja ole valmis muuttamaan toimintamalliaan. Lähisuhdeväkivaltatyön sosiaalityöntekijä sekä poliisin ennalta estävän toiminnan poliisiviranomainen olivat molemmat sitä mieltä, että lähisuhdeväkivallan sovittelua voidaan harkita vain sellaisissa tapauksissa, joissa väkivalta on ollut yksittäistä tai molemmin puoleista väkivaltaa, johon liittyy vahvasti katumus, tilanteesta irtipääsy ja asian käsittelyn jälkeinen tapahtuman taakse jättäminen. (Haastattelu 2019)

Yksittäinen väkivaltatilanne, tyypillisimmin alkoholin vaikutuksen alaisena riidasta aiheutunut käsirysy, jota molemmat katuvat tai vain toinen on käynyt toiseen kiinni, jota katu ja haluaa tilanteen selvitystä ja apua. Tai henkisen paineen kasvu sietämättömäksi, joka purkautuu hallitsemattomasti fyysiseen tai henkiseen voimankäyttöön, jonka tekijä tiedostaa, että toimintapa oli väärä. Tällainen voisi olla pienten lasten kanssa perhe-elämä ja suorittamispainoiden kasaantuminen. Sovittelun avulla tapahtuma saa muodollisen kehyksen ja saa keskustella asiasta ja saa pisteen asialle. Kolmas henkilö, eli sovittelija neutraalisti mukana ja avaamassa keskustelua, antamassa puheenvuoroja ja esittämässä kysymyksiä, joiden avulla asian saa prosessoitua ja vietyä päätökseen. (Haastattelu 2019.)

Myös Uhridirektiivi (2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksista, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista) pantiin Suomessa 1.3.2016 tulleen lainsäädännön muutoksen myötä täytäntöön. Sovittelun osalta direktiivi edellyttää, että jos uhri haluaa jatkaa

tapauksensa käsittelyä sovittelussa, tulee sen olla mahdollista ainoastaan artiklassa 12 lueteltujen kriteerien täytyessä: sovittelu on uhrin edun mukaista, siinä otetaan huomioon turvallisuusnäkökohdat, uhri on saanut perusteelliset ja puolueettomat tiedot menettelystä ja sen mahdollisista tuloksista sekä tiedot niistä menettelyistä, joiden avulla mahdollisen sopimuksen täyttymistä valvotaan ja uhri on antanut siihen vapaaehtoisen ja tietoisin suostumuksensa. Edellytyksenä on uhrin peruutusoikeus milloin tahansa suostumuksensa osalta.

Euroopan neuvoston ministerikomitean vuonna 2018 antamat suositukset ohjaavat valtioita kehittämään restoratiivisen oikeuden menetelmiä suhteessa rikosoikeusjärjestelmään, jossa ideologia perustuu uhrin ja tekijän tasa-arvioiseen asemaan sovitteluprosessissa. Tämä on ristiriidassa ihmisoikeussopimusten ja kansallisen lainsäädännön uhrin erityisen suojelun tarvetta painottavien normien kanssa. (THL 2019, 23.)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelmaan 2016 – 2019 kirjatussa toimenpiteessä määrätään työryhmä, joka selvittää millaisin kriteerein naiseen kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan tapauksia ohjataan sovitteluun ja hyväksytään soviteltavaksi sekä miten sovittelu etenee. Poliisin ja syyttäjän kriteereitä lähettää lähisuhdeväkivaltarikoksia sovitteluun selvitettiin työryhmässä toteuttamalla toimijoille kysely. Sovitteluprosessin etenemistä selvitettiin haastattelemalla sovittelutoimistojen ammattihenkilöstöä sekä asiakirja-aineiston avulla.

Lähisuhdeväkivaltarikosten työryhmän laatiman työpaperin mukaan sovittelua lähisuhdeväkivaltarikoksissa voitaisiin jatkaa, mutta sen tulee olla kaikissa tilanteissa kansainvälisten sopimusten ja veloitteiden mukaista, asianosaisille hyödyllistä ja lähisuhdeväkivallan uhreille turvallista, sovitteluun ohjaamista ja sovittelun rajaamista tapauksissa, jotka eivät sovellu sovitteluun tulee täsmentää, toimintaa kehittää, sekä lisätä eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Työryhmän kolme laaja-alaista kehittämiskokonaisuutta ovat seuraavat: 1. Yhteisten kriteerien sopiminen, millaiset tapauksen voidaan ohjata sovitteluun. 2. Yhteisen ohjeistuksen luominen sekä systemaattiset työvälineet lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelun edellytysten arvioimiseksi, sovittelun sekä sovittelun keskeyttämisen avuksi. 3. Lähisuhdeväkivallan sovittelun koulutuksen uudistaminen ja varmistetaan koulutuksen saatavuudesta, yhteisistä kriteereistä, ohjeistuksesta ja lähisuhdeväkivaltailmiöstä. Koulutuksen kohderyhmiä olisivat sovittelutoiminnan ammattihenkilöstö, lähisuhdeväkivaltarikosten (vapaaehtois)sovittelijat sekä sovitteluun ohjaavat viranomaiset, eli poliisi ja syyttäjä. (Työpaperi 2019.)

Lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelun vastuutoimijoita olisivat kaikki asiaan liittyvät tahot, eli ministeriöiden lisäksi Poliisihallitus, Valtakunnansyyttäjävirosto sekä THL. Kehittäminen tulee tapahtua kunkin tahon yhteistyössä moniammatillisen työryhmän avulla, joka jatkoystää työvälineitä, joita käytetään lähisuhdeväkivallan sovittelun edellytysten arvioinnissa ja asianosasten voimavarojen selvittämisessä. Tutkimusta sekä tilastointia tulee asian tiimoilta kehittää, jotta sovittelu perustuisi tutkittuun tietoon ja asianosasten kokemuksen sovittelusta tulisivat aikaisempaa paremmin huomioiksi. Työpaperin laatinut työryhmä on myös vakavasti huolissaan lähisuhdeväkivaltaan liittyvien palveluiden saatavuudesta kunnissa, tulevissa maakunnissa ja yhteistyöalueilla. (Työpaperi 2019)

Poliisin osalta kehittämiskohteet ovat:

- Lähisuhdeväkivaltarikosten tutkinnan keskittäminen tutkijoille, jotka ovat koulutettu lähisuhdeväkivaltailmiöön ja sovitteluun.
- Yhteisten pelisääntöjen sopiminen ja työvälineiden luominen, jotta sovitteluun pystytään ohjaamaan yhdenmukaisesti, ennalta sovituin kriteerein.
- Yhteistyön lisääminen eri viranomaisten välillä.
- Rikokset ohjattaisiin sovitteluun kohtuullisessa ajassa, joka tarkoittaa jo esitutkinnan aikana tai viimeistään esitutkinnan jälkeen.
- Asianosaiset ohjataan aina väkivallan katkaisu- ja muihin tarpeenmukaisiin palveluihin riippumatta siitä, ohjataan ko kyseistä rikosta sovitteluun
- Sovittelun vahvistaminen oman, erillisenä prosessina rikosprosessin rinnalla. Sovittelu ei tule olla automaatioperuste jutun päättämiseksi.
- Sovittelun riskiryhmät tunnistetaan ja uhrin oikeuksia vahditaan sekä vahvistetaan, tukihenkilötoiminnan aktiivisempi tarjoaminen sovittelutilanteeseen
- Erillistapaamiset pakollisiksi ennen yhteistapaamista
- Sovittelun keskeyttämisen kriteeristön määrittely ja ohjeistus mitä keskeyttämisen jälkeen tapahtuu.

Lähisuhdeväkivaltaa ei tule sovittaa tilanteessa, joissa väkivalta on ollut toistuvaa täyttää mielestäni kaikkien lähisuhdeväkivallan kriteerit siinä vaiheessa, kun lähisuhdeväkivalta näyttäytyy poliisille. Toistuva ja/tai aikaisempi väkivalta on koettu yleisesti haastavaksi määrittellä sovittelua ajatellen. Väkivallan toistuvuus on ollut yleisesti syyttäjien ja poliisien sovittelun toteutumisen kieltämisen tai keskeyttämisen peruste, kun henkilöllä on ollut aikaisempaa rikoshistoriaa poliisin tai syyttäjän tiedossa, tai osapuolet olivat yhdessä aiemmin osallistuneet sovitteluun samanlaisessa asiassa, tai jos väkivalta toistui suhteessa

sovitteluprosessin aikana. Pääsääntönä kuitenkin on ollut, ettei aiempi osapuolten välinen väkivalta ole esteenä sovittelulle, mikäli se ei täytä parisuhdeterrorin tunnuspiirteitä, ei ole poliisin tiedossa eivätkä osapuolet olleet aikaisemmin yhdessä olleet sovittelussa saman asian takia. Toisin sanoen, jos aiemmin sovittelussa ollut osapuoli tuli toistamiseen sovitteluun uuden vastapuolen kanssa, se ei ollut esteenä sovittelulle. Onko tällöin kuitenkin kyseisellä asianosaisella entisyyttä väkivaltaisessa toiminnassa? Tulisiko tällöin sovittelu unohtaa ajatuksella, ettei kyseinen asianosainen oppinut edellisestä sovittelusta riittävästi, jotta olisi muuttanut pysyvästi toimintamalliaan väkivaltaisen käyttäytymisen osalta. (Työpäperi 2019)

Sovitteluhenkilöstä kohtaa työssään sellaista väkivaltaa, joka ei ole tullut poliisin tietoon. Osapuolten välinen aiempi väkivalta saattaa siis tulla vasta sovitteluistunnossa heidän itsensä kertomana, jolloin on tärkeää, että sovittelutoimisto ottaa yhteyden oikeusviranomaiseen ja selvittää asian heille ja sovittelutoimisto tekee päätöksen sovittelun jatkamisesta yhteistyössä oikeusviranomaisen kanssa. Mielestäni uhrin kanta sovittelun jatkamiseen tulisi saada rehellisesti ilmi. Ja vaikka sovittelu keskeytettäisiin, onko uhri saanut jo sen mitä on hakenutkin, uskaltanut puhua asiasta poliisin kohtaamaa laajemmin ja syvällisemmin. Osaatanko hänet nyt ohjata paremmin ja painokkaammin auttavien tahojen palveluiden luokse, vaikka itse sovittelu ei entisyyden perusteella enää toteutuisikaan?

Syyttäjä vastaan poliisi. Kumpi olisi lähtökohtaisesti parempi ohjaamaan sovitteluun? Poliisi näkee asianosaiset ja kuulustelee heidät rikosasiassa. Syyttäjä tekee päätöksen sovitteluun ohjauksesta näkemättä asianosaisia. Poliisille jää kuva asianosaisista tavattuaan heidät ja esitettyään heille kohdentavia kysymyksiä asian tiimoilta kuulustelun yhteydessä joko paperilla tai paperin ulkopuolelta. Itseäni kovasti kiinnostaisi tietää, onko sovittelu ollut yhtä ”antoisa” ja onko prosentuaalisesti sovitteluprosessi toteutunut yhtä suurella todennäköisyydellä, on lähettävänä tahona ollut sitten poliisi tai syyttäjä. Myös aikataulullisesti poliisin olisi parempi lähettää tapaus sovitteluun, jolloin tilanne on tuoreempi ja prosessi etenisi mahdollisimman nopeasti, eikä tapaus venyisi asianosaisia ajatellen liian pitkälle sovittelun toimitusta ajatellen.

Osa syyttäjistä toivoisi poliisilta syvällisempää analyysiä väkivallan entisyydestä. Itse toivoisin poliisille koulutusta lähisuhdeväkivaltaan ja yleisesti psykologian opintoja, jotta kuulustelutilanteessa saataisiin asianosaisilta enemmän irti sekä väkivallan eri muodoista, että entisyydestä. Onko asianomistaja edes tunnistanut kaikkia väkivaltamuotoja, joita häneen

tekijä on käyttänyt? Onko asianomistaja, eli uhri ajatellut toimien olevan rakkautta häntä kohtaan, vaikka kyseessä on ollut hyvinkin räikeää kontrolloimista?

Millä tavoin saadaan poliisin ja asianosaisten, etenkin uhrin kanssa luotua riittävä luottamusuhde, jotta asianomistaja uskaltaa poliisille kertoa tapahtumista niin kuin ne ovat olleet. Miten poliisi saisi uhrin häpeäntunnetta lievennettyä, jotta poliisilla olisi enemmän palikoita hoitaa rikos ja tehdä laadukkaampaa esitutkintaa? Olisiko nyt paikka tiivistää yhteistyötä poliisilaitoksen sektorien osalta niin, että ei jyrkästi ajateltaisi tutkijoiden hoitavan esitutkinnan ja valvonta- ja hälytyssektori käy ajamassa keikat ja kirjaa suppeasti sen, mitä nopeilta toimiltaan muistaa ja on ehtinyt havainnoida olettaen tutkijan selvittävän asiat kuulusteluissa. Olettaisin ihmisen olevan herkimmillään silloin, kun häneen on juuri kohdistettu väkivaltainen teko. Hän hakee lohtua tilanteeseen ja pohtii, miten hänen kuuluu nyt toimia, mitä hänelle ja mitä tekijälle tapahtuu seuraavaksi? Tässä vaiheessa paikalla olevalla, keikkaa suorittavalla poliisilla tulisi olla pelisilmää ja keskustella uhrin kanssa mahdollisimman monipuolisesti sekä hetki sitten tapahtuneesta tilanteesta, että mahdollisesta entisyydestä. Videointi tai vähintäänkin äänittäminen toisi esitutkintaan paljon lisäpontta ja tutkijalle lisäpalikoita tulevia kuulusteluja ajatellen. Jos äänittämiseen ei ole mahdollisuutta, tulisi asiat silti tiedustella ja paikalla olleen poliisiviranomaisen kirjata ilmoitukseen mahdollisimman tarkasti hänelle kerrottu tapahtumakulku, jotta tutkija saisi luotua mahdollisimman kattavan esitutkintapöytäkirjan ja sitä kautta syyttäjää saisi eteensä mahdollisimman todenmukaisen pöytäkirjan.

Onko kuulustelujen suorittamisajankohdalla merkitystä? Kuulustelu seuraavana päivänä tapahtuneesta vai viikkojen päästä? Onko viikkojen päästä pöly jo laskeutunut ja kotona asiat puhuttu ja mahdollisesti selitelty oikein tai kontrolloimisen keinoin painostettu toinen vaikeeseen? Entä naapurien tai muiden mahdollisten todistajien kuuleminen? Olisiko todistajien kuuleminen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa parempi, jotta saataisiin mahdollisimman yksityiskohtainen ja kaunistelematon kuulustelukertomus, johon ei ole asianosaiset päässeet vaikuttamaan? Miten on entisyyden selvittäminen todistajien/naapurin kertomukseen perustuen? Onko sillä painoarvoa sovittelun toteutusta ajatellen? Tunteeko naapuri asianosaiset kuinka hyvin? Onko tekijässä ollut kontrolloivia tai väkivaltaisia piirteitä? Onko asianosaisten parisuhde vaikuttanut tasapainoiselta, vai onko se näyttänyt ulkopuolisen silmin valtasuhteiltaan epätasapainoiselta? Uskaltaisiko uhri puhua, jos ennalta olisi kuulusteltu naapuria, joka olisi uhrin kanssa asioista samaa mieltä? (Niemi-Kiesiläinen 2004, 211 – 221.)

Selvitys-/taustatyötä tulisi tehdä muunkin kuin väkivallan osalta, jotta sovittelua voitaisiin ajatella asianosaisille esitettäväksi ja jotta siihen voitaisiin kannustaa. Valtasuhteiden selvittäminen mahdollisimman aikaisin toisi mielestäni myös lisäarvoa, kun ajatellaan ohjaustauttavien tahojen luokse. Onko molemmilla vakaat tulot, vai onko etenkin uhri riippuvainen tekijästä taloudellisesti? Vai meneekö molempien palkka tekijän tilille ja hän hallitsee raha-asioita? Onko asioiden omistajuussuhde parisuhteessa tasapainossa, vai omistaako rikoksesta epäilty väkivallantekijä uhrin puhelinliittymästä lähtien kaikki tämän käytössä olevat asiat? Onko uhrilla omia tuttavuuksia ja ystäviä, joihin pitää säännöllisesti ja usein yhteyttä myös yksin? Onko asiaosaisilla harrastuksia, yhteisiä ja omia? Kysymyksiä on paljon, joita voisi esittää kartoittaakseen asianosaisten valta-asemaa ja tasapainoista parisuhdetta. Tulisiko näitäkin kysymykset esittää tilanteen ollessa tuore, ei viikkojen tai jopa kuukausien päästä? (Haastattelu 2019)

Yhteistyö poliisin ja sosiaaliviranomaisten kesken tulisi olla aktiivista ja toteutua mahdollisimman lyhyellä aikajänteellä. Oman vähäisen kokemukseni pohjalta pystyn sanomaan, että uhri puhuu herkemmin sosiaalityöntekijälle kuin poliisille. Tukihenkilön/sosiaalityöntekijän tarjoaminen jo ennen kuulustelua kuulustelutilanteeseen toisi uhrille varmasti turvallisemman ja hänestä huolta pitävän kuvan, jolloin hän mahdollisesti pystyisi kertomaan rohkeammin asioista, jotka vaikuttavat sekä syyteharkintaan, että lähisuhdeväkivallan sovittelun mahdollisuuteen toteutua. Sosiaalityöntekijän ja poliisin väliset palaverit lähisuhdeväkivaltatilanteista ennen sovitteluun ohjausta olisi vähintään, mitä poliisiviranomaisen tulisi tehdä ennen sovitteluun ohjausta. Marak -riskiarviointikaavakkeen avulla saadaan uhrin tilanteesta kokonaisvaltainen kuva ja siihen pohjautuen voidaan tehdä varmempi päätös sovitteluun ohjauksesta kuin ”miltä minusta tuntuu” -ajatukseen pohjautuen. Sovittelua suunnitteleva poliisi saa konkreettisesti asiat eteensä, kun on kirjannut kaavakkeelle asiat, joita siinä kysytään. Jos kaavakkeelle on tullut monta merkintää (<14), tulee se laittaa moniammatilliseen Marak -työryhmään, jos uhri suostuu hänen asiaansa siellä käsiteltävään. (haastattelu 2019)

Yleisesti ajatellen sovittelu on hyvä lisä rikosprosessissamme, mutta sen ei tulisi olla rutiinomainen prosessi, vaan tarkkaan harkitusti pohdittu sinne ohjausta ja sen toteutusta kunkin asianomistajan yksilöllisten tarpeiden mukaan, joiden seurauksen saadaan toivottavasti molempia osapuolia tyydyttävä ratkaisu. Sovitteluprosessia ja mahdollista sopimusta sen toteutuskohtien osalta tulisi valvoa, jotta uhri tuntisi olevansa suojeltu ja tekijä olisi vastuussa teostaan myös tosiasiallisesti. Sovitteluun tulisi osallistua vilpittömällä mielellä ja

molemmilla osapuolilla tulisi olla ajatus paremmasta huomisesta joko yhdessä tai erikseen. On päätös parisuhteen osalta millainen vain, tulisi sovittelussa kirjata yksityiskohtaisesti auki mitä se tarkoittaa ja millaisia toimia kummankin osapuolen tulee tehdä ja millä aikataululla. (Haastattelu 2019.)

Sovittelulaki ei anna voimaa määrätä tekijää käymään väkivaltaa ehkäisevissä tapaamisissa ja/tai käymään tiettyä kertamäärää tai aikaa psykiatrin vastaanotolla keskustelemassa asioista, jotka ajavat tekijää väkivaltaisiin tekoihin. Väkivaltaisen toimintamallin taustalla on usein syy, jonka ymmärtäminen auttaa asian prosessoimisessa ja sitä kautta toimintamallin muuttamisessa. Jos ei ymmärrä toiminnassaan mitään väärää, on hankala muuttaa jo mahdollisesti lapsuudessa opittua toimintamallia. Siitä alkaa usein tekijän kasvuprosessi, jolloin hän joutuu hyvinkin syvällisesti analysoimaan itseään jopa vanhempiensa käytöksestä hänen itsensä käytökseen lapsuudesta tähän päivään.

Oma henkilökohtainen mielipiteeni on, ettei toteutunutkaan sovittelu prosessi tulisi lopettaa syyteharkintaa, vaan sovittelu olisi ainoastaan lisä rikosprosessissa, ei sitä muuttava tai keskeyttävä. Käräjäoikeuden tulisi mielestäni tehdä oma harkintansa rikosasiassa ja antaa tekijälle mahdollinen seuraus, jos teko on tuomarın mielestä rikoksen tunnusmerkistön täyttävä. Tapahtumaketju, jonka seurauksena rikos on tapahtunut, tulisi puida auki käräjäoikeudessa ja laittaa tekijä myös rikosoikeudelliseen vastuuseen. Ainoastaan yksittäinen väkivaltainen teko, josta molemmat voivat olla rehellisesti ja vilpittömästi vastuussa on ainoa, jossa en lähtisi syytettä nostamaan, vaan pyrkisin sovittelun keinoin saada asialle kehykset ja sitä kautta asia puitua läpi ja saattaa päätökseen.

8 POHDINTA

Aloittaessani harjoittelun Tampereen poliisilaitoksella 2019 tammikuussa perustutkinnassa, sain vinkin opinnäytetyön aiheeseen tutkinnanjohtajaltani lähisuhdeväkivallan sovittelusta poliisin silmin. Aihe koettiin tutkinnassa vieraaksi, eikä sitä osattu käyttää tutkinnanjohtajan mielestä mahdollisesti riittävän tehokkaasti hyödyksi. Ihmettelin itsekin suuresti sitä, miksi niin hienolta kuulostava asia on jätetty täysin käyttämättä. Perustutkinnassa lähisuhdeväkivallan sovittelusta kuulin puhuttavan vain yhden tapauksen kohdalla ja siitäkin hyvin epäilevästi. Nyt kun aikaa on kulunut ja kun olen saanut olla yhteistyössä Tampereen poliisilaitoksella sekä ennalta estävän toiminnan, että sosiaalipäivystyksen kanssa, on mieleni muuttunut täysin päinvastaiseksi kuin mitä opinnäytetyön aiheen saadessani.

Otin ensin yhteyden sekä puhelimitse, että myöhemmin sähköpostitse Tampereen sovittelu-toimiston johtajaan tiedustellakseni häneltä muutaman kysymyksen avulla epäkohtia nykyisestä poliisin toimintamallista lähisuhdeväkivallan sovitteluun ohjauksen kannalta pohdit-tuna. Hänen mukaansa ohjauksessa olisi huomattavasti parannettavaa ja hän oli myös sitä mieltä, että joka laitoksella tulisi olla asiaan koulutetut poliisit, koska aihe on haastava. So-vitteluun ohjauksessa itsessään olisi parannettavaa lähisuhdeväkivalta asioiden osalta. Hän myös lähetti sähköpostin liitteenä linkin THL:n laatimasta, 2019 vuonna julkaistusta työpa-perista ”Lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelu – nykytila ja kehittämisehdotukset”.

Luin tekstin läpi, jonka perusteella päätin etsiä käsiini teoksia, joissa käsitellään eri väkival-lan muotoja, joita esiintyy lähisuhteessa. Rajasin heti alussa pois lapsiin liittyvät asiat, koska niistä olisi tullut liikaa laajuutta opinnäytetyötäni ajatellen ja ne olisivat saattaneet mennä oman henkilökohtaisen elämäntilanteeni kanssa liian henkilökohtaiseksi penkoessani asi-oita, jotka liittyvät etenkin pieniin lapsiin.

Prosessina opinnäytetyön tekeminen on ollut minulle sitä haastavampaa, mitä lähemmäksi pääteipistettä pääsin teoriaosuudessa. Aiheen rajaaminen siten, että se palvelisi sekä lähi-suhdeväkivallan tutkintaa, että sovitteluun ohjausta. Aluksi koin hurmosta supermotivoi-vasta aiheesta ja minulla oli katsontakulma valmiiksi ajateltuna, kun opinnäytetyön suunni-telma osuutta lähdin työstämään. Itselläni oli ajatus siitä, että etsin mahdollisimman paljon tietoa onnistuneista lähisuhdeväkivallan sovittelutilanteista ja lähden niitä purkamaan pala kerrallaan. Miksi ne olivat toimineet ja miksi sovittelu oli hyvä keino katkaista väkivalta ja saada pariskunta jatkamaan yhteistä taivaltaan. Ajatus lähisuhdeväkivallan sovittelun

toimivuudesta kuitenkin muuttui opinnäytetyötä tehdessäni, joka hankaloitti huomattavasti teoriaosuuden keräämistä ja jouduinkin muokkailemaan ja poistamaan tekstiä useita kertoja aina sitä mukaa, kun sain lisätietoa asioista sekä kirjallisuudesta, että teemahaastatteluja tehdessäni.

Tutkimuskysymyksinä pohdin asioita, joita poliisin tulee tietää ennen kuin lähisuhdeväkivallan asianosaiset ohjataan lähisuhdeväkivallan sovitteluun tai että sovittelun mahdollisuudesta heille edes mainitaan. Millaisia mahdollisia lähtökohtia lähisuhdeväkivaltatapauksissa on ja miten ne tulee huomioida sovittelua ajatellessa esitutinnan aikana.

Aloittaessani opinnäytetyön teoriaosuuden tekoa, ajattelin kerääväni tietoa myös väkivaltaa katkaisevista tahoista, joihin aktiivisesti pyritään väkivaltaista ihmistä ohjaamaan. Tämä ei kuitenkaan vastannut aihetta lähisuhdeväkivallan sovittelu, joten rajasin tämän pois. Hain tietoa sovitteluun liittyen yleisesti sovittelusta, lähisuhdeväkivallan sovittelusta ja sovittelijoiden koulutuksesta sekä miten sovitteluprosessi toteutetaan.

Opinnäytetyön teoriaosaan keräsin tietoa sekä sovittelusta, että lähisuhdeväkivallan sovittelusta ja tämän jälkeen lähisuhdeväkivallasta. Lähisuhdeväkivallan ilmenemismuotoja löytyi useista eri lähteistä ja materiaalia oli paljon. Kuitenkin tapa, jolla lähisuhdeväkivaltaa oli kirjallisuudessa prosessoitu, ei aina sopinut omaan tapaan katsoa asiaa, koska halusin rikosoikeudellista sekä psykologista näkökulmaa asioihin, jotta olisin pystynyt paremmin nivomaan yhteen lähisuhdeväkivallan ja sovittelun. Tärkeäksi koin myös väkivaltaan johtavat syyt, jotka koin edellistä hankalammaksi löytää kirjallisuudesta. Koin, että väkivaltaan johtavat syyt olisivat olleet avain asemassa lähisuhdeväkivallan sovittelussa, jotta siinä päästäisiin pureutumaan syihin, ei seurauksiin, eli väkivaltaan.

Toinen haasteita tuonut teoriaosuuden kokoaminen oli lähisuhdeväkivallan sovittelu. Tietoa oli saatavilla hyvin suppeasti ja vähäisellä lähdemateriaalilla. Olen ollut itse sovittelussa mukana toisena osapuolena, joten tiesin, miten perusmuotoinen sovittelu toteutetaan ja yleisesti sovittelusta löytyi kyllä kirjallisuutta. Lähisuhdeväkivallan sovittelusta tiedon kerääminen oli pääsääntöisesti negatiivissävyistä ja materiaalia löytyikin paljon siitä, miten sitä ei tule toteuttaa ja mitä erityisesti siinä tulee huomioida, jotta voidaan ajatellakaan sovittelun suosittelua asianosaisille. Sovittelua vastaan tehdyt julkaisut sotivat vastaan sovittelutoimiston omaan materiaalia. Oletan siis käytäntöjen olevan, poiketen ohjeistuksesta, alueellisia ja useissa julkaisuissa, joissa perusteltiin lähisuhdeväkivallan sovittelun

lopettamista, oli perusteena juuri nämä alueelliset erot, joissa ei oltu toteutettu sovittelua siten, kuin ohjeistuksessa määrätään.

Ajatuksena oli saada tehtyä haastattelut kesän aikana työharjoittelussa, mutta aikataulut eivät osuneet ja oma motivaatio oli työvuorojen jälkeen nollassa, jonka vuoksi jätin opinäytetyön työstön lokakuulle. Jouduin luopumaan sovittelutoimiston työntekijän haastattelusta, koska tutkimusluvan saaminen kesti yllättävän kauan ja olin unohtanut luvasta liitteen, joka olisi ollut oleellinen lupaa hakiessa. Sain kuitenkin sosiaalipäivystyksestä lähisuhdeväkivaltatyöparin haastateltavakseni poliisin ennaltaestävän toiminnan työntekijän lisäksi, jotka vahvistivat poliisin kertomaa lähisuhdeväkivallan sovittelusta ja avasivat asioita lisää etenkin uhrin näkökulmasta. Ja eritoten siltä kantilta, miksi lähisuhdeväkivallan sovittelu ei toimi kuin harvoissa tilanteissa.

Alku oli hankala siihen asti, kunnes pääsin toteuttamaan haastattelut, jotka avasivat uudenlaisen katsantokannan opinäytetyölleni ja sain asiakehyksen. Haastattelun kysymysrunkoa miettiessäni päätin lähteä haastattelua toteuttamaan oman sen hetkisen fiiliksen pohjalta vain muutaman runkokysymyksen avulla. Tiesin pystyväni tekemään haastattelun keskustelunomaisesti, jolloin tilanteesta tuli paljon rennompaa ja rönsyilevämpää, syvällisempää. Ja onneksi näin, koska sosiaalityöntekijät olivat suuri lisä opinäytetyölleni ja olisin ollut siellä melko jumissa, jos olisin suunnitellut kysymykset valmiiksi.

Koin teemahaastattelun opinäytetyötäni ajatellen parhaimmaksi vaihtoehdoksi kerätä kokemuksiini perustuvaa tietoa lähisuhdeväkivallan sovittelusta myös asiaa jälkepäin pohtiessani. Lomakekyselyllä en olisi saanut yhtä tarkkaa tietoa, mitä face to face -haastattelutilanteessa, enkä olisi osannut kysyä riittävän tarkkoja sekä kohdennettuja kysymyksiä, jotta olisin saanut mahdollisimman kattavasti tietoa kerättyä. Asiantuntijakokemukset toivat varmuutta omalle tekemiselleni ja näkökulmalleni sekä sain varmuutta siihen, mitä asioita tulen nostamaan opinäytetyöhöni.

Teemahaastattelun varjopuoleksi koin inhimillisen näkökulman asiaan. Nykyisin asioita pohditaan mielestäni jopa liian uhrikeskeisesti, jotta voisimme kokonaisvaltaisesti auttaa asianomistajia välttymään seuraavalta konfliktilta. Herkästi pystymme omalla toiminnallamme poliisityössä uhriuttamaan uhria entisestään ja vellomaan asioita jopa liian pitkälle ja monitahoisesti, jolloin tilanteista tulee haastavampia selvittää ja tällöin myös sovittelu jää ehdottomasti pois vaihtoehtoisesta ongelmanratkaisusta. Laaja-alaista katsantokantaa

tulee toki suosia, mutta jos mennään liian pikkutarkasti asioihin, saatamme unohtaa perimmäisen syyn, miksi työtä siinä hetkessä teemme.

Olisin vielä enemmän halunnut prosessoida poliisin roolia ensikohtaamisessa lähisuhdeväkivaltatilanteissa, mutta raja oli tehtävä, jotta sovittelullekin olisi jäänyt tilaa, eikä opinäytetyöni aihekaan soveltunut lähisuhdeväkivaltatilanteen kohtaamiseen, vaan enemmänkin esitutkintaan, jossa sovitteluun tyypillisimmin ohjataan. Ehkä sitten joskus pääsen jatkamaan tätä esimerkiksi alipääallystö opinnoissa. Pureuduin kuitenkin muutamalla lauseella ensipartion toimintaan lähisuhdeväkivaltatilanteessa, jotta saisin heräteltyä kirjaamisen merkitystä tapauksissa, joissa kummallakaan osapuolella ei ole jatkossa velvollisuutta kertoa tapahtumista mitään. Jatkotutkimuksena olisi kiinnostavaa selvittää miten ensikohtaaminen lähisuhdeväkivaltatehtävällä hoidetaan. Miten siihen on ohjeistettu ja millä tavalla se toteutetaan. Otetaanko tehtävän suorittamiseen riittävä aika ja kuullaan etenkin asianomistaja sekä mahdolliset todistajat heti, vai pyritäänkö tehtävä hoitamaan mahdollisimman pian alta pois kertoen asianosaisille, että perästä kuuluu. Voitaisiinko toimintatapaa muuttaa, jotta se palvelisi laadukasta esitutkintaa ja sitä kautta myös sovittelua?

Motivaatio ja innostus aiheeseen pysyi läpi opinäytetyön tekemisen, mutta haastavaksi koin löytää tekemiselle aikaa. Mitä lähemmäksi omaa määrittelemääni aikarajaa saavuttiin, sitä enemmän yritin löytää joka päivä mahdollisuuden tehdä työtä ainakin tunnin verran. Ja koska aihe on melko raskas työstää, en kokenut edes tarvetta jatkaa tunnin – kahden jälkeen. Toki, mainittakoon, että olen opiskelijatyypiltään se, joka jättää tekemisen viimeiseen hetkeen ja tahkoaa korkealla sykkeellä, adrenaliini veressä kuohuten tekstiä paperille. Siihen nähden siis aloitin opinäytetyön tekemisen hyvinkin ajoissa ja koska tiedostin, että aikani tulee olemaan rajallista, jouduin myöntymään, ettei tästä tule täydellistä, mutta minun näköinen kuitenkin. Koen saaneeni vastaukset tutkimuskysymyksiini liittyen lähisuhdeväkivallan sovitteluun ohjaukseen esitutkinnan aikana. Milloin sitä kannattaa kokeilla ja missä tilanteissa ei. Asiat tulee olla tarkasti selvitettyinä sekä tapahtumien, että asianosaisen osalta, jotta lähisuhdeväkivallan sovittelua voidaan edes harkita. Oletan työni avaavan lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessia asiasta tietämättömille ja tuovan myös hieman teoriapohjaa erilaisista lähisuhdeväkivallan muodoista verrattuna sovitteluprosessin onnistumiseen.

Sain opinäytetyötä tehdessäsi uusia ajatuksia, joita haluaisin pyrkiä toteuttamaan tulevaisuudessa käytännön työssä etenkin tutkinnassa, että valvonta- ja hälytyssektorilla.

Toimenpidesuositukseni ovat laadukas, pikkutarkka kirjaaminen keikan suorituksen jälkeen, jotta tutkinnalla olisi mahdollisuus toteuttaa kiitettävällä tasolla esitutkinta, sekä selvittäisiin mahdolliset todistajat, jotka kertovat esitutkintaa ajatellen mahdollisesti hyvinkin arvokasta tietoa. Tutkinnassa tulisi panostaa sekä uhrin, eli asianomistajan, että tekijän laadukkaaseen kuulusteluun, joka toteutettaisiin mahdollisimman pian tapahtumahetkestä, tarkoittaen paria päivää. Sekä pyritään kuulustelun alussa saamaan luottamus ja yhteys asianosaisiin, jotta he kertoisivat asiat mahdollisimman totuudenmukaisesti haluten samaa asiaa tutkivan poliisin ja syyttäjän kanssa, eli asettaa teko oikeassa mittasuhteessa rikoslakiin ja saataisiin tekijä rikosoikeudelliseen vastuuseen unohtamatta sovittelua yhtenä osana rikosprosessia.

LÄHTEET

Ensi- ja turvakotien liitto ry 2006: Perhe- ja lähisuhdeväkivalta, auttamisen käytäntöjä.

EU uhridirektiivi 2012/29/EU Rikoksen uhrien oikeuksista, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista

Haaste 2/2019 -lehti Lähisuhdeväkivallan sovittelu aktiivisessa kehitysvaiheessa

Haikansalo, Anu & Korander, Timo 2019: Opinnäytetyöohje. Opinnäytetyön prosessi, toteutus ja arviointi poliisi (AMK) -tutkinnossa. Poliisiammattikorkeakoulu. AMK-opinnäytetyöohje.

Hautamäki, J., Kaski, J. & Poukka, H. 2003: Perheväkivalta rikosprosessissa -yhteistyömalli vuosina 2001 – 2002. Espoo: Lyömätön linja Espoossa, Espoon poliisi ja Espoon kihlakunnan syyttäjäosasto. Julkaisematon.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena, 2015: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus Oy.

Hirsjärvi & Remes & Sajavaara, 2008: Tutki ja kirjoita. Helsinki, Tammi

Rikostorjunta. <http://rikosentorjunta.fi/lahisuhde-ja-perhevakivallan-katkaisuohjelmat> verkkosivusto.

Hyvärinen, Salla & Hautamäki, Jari, 2013: Katkaise väkivalta. Lähisuhde- ja perheväkivaltarikoksesta epäillyn ohjaaminen esitutkinnasta väkivaltaa katkaisevaan palveluun. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Istanbul sopimus 2015. Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta. Euroopassa sovellettava kansainvälinen sopimus

Järjestöjen yhteinen kannanotto lähisuhdeväkivallan sovitteluun 2018, osoitettu perhe ja -peruspalveluministeri Annika Saarikolle.

Keski-Suomen sairaanhoitopiirin verkkosivusto://www.ksshp.fi/fi-FI/Sairaanhoitopiiri/Kehittamistoiminta/Paattyneet_projektit/Laheisvakivallan_ehkaisyn_kansallinen_osaamiskeskus/kusahanke/Tietopankki/Tarkea_tietaa_lahisuhde_ja_perhevakivall(39310)

Kuntonen, Tanja 2019: Uhrin edun mukaisuuden huomioon ottaminen käytännön sovittelu-toiminnassa, Uhridirektiivin tuomat muutokset. Opinnäytetyö. Satakunnan ammattikorkeakoulu.

Lähisuhdeväkivaltatyön parissa toimiva poliisi ja kaksi sosiaalityöntekijää. Tampere. Haastattelu 31.10.2019. Haastattelijana Annina Eskola. Muistio haastattelijan hallussa.

Niemi-Kiesiläinen, Johanna 2004: Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. Helsinki, WSOY.

Nyqvist, Leo 2001: Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos (Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki)

Ojakoski, Mikko 2017: Rikosasioiden sovittelu; Mitä poliisin olisi hyvä tietää sovittelusta? Opinnäytetyö. Poliisiammattikorkeakoulu.

Poikela, Esa 2010. Sovittelu: ristiriitojenkohtaamisesta konfliktin hallintaan

Qvist, Tiina 2019: Parisuhdeväkivallan sovittelu Suomessa. Pro gradu- tutkielma. Rovaniemi, Lapin yliopisto.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019: Lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelu - Nykytila ja kehittämisehdotukset. Työpaperi 2/2019. Helsinki. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137475/URN_ISBN_978-952-343-269-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Rikoksenteorjuntaneuvosto: Väkivallan vähentäminen. <http://www.vakivalta.rikoksenteorjunta.fi/fi/index.html>

Holm, Tuija & Tolonen, Ritva. 2008. ”Psyykkisen vahingon arvioiminen” teoksessa Oikeuspsykologia. Toimittajat Santtila, Pekka, Weizmann-Henelius, Ghitta. Edita, Helsinki

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2017: Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma 2018–2021. Helsinki.

Säävälä, H., Pohjoisvirta, R., Keinänen, R. & Salonen, S. 2006: Mies varikolle. Apua lähisuhdeväkivaltaan. Oulu: Oulun ensi- ja turvakoti ry.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: MARAK (Moniammatillinen riskinarviointikokous) – OPAS. Lähisuhde- ja perheväkivalta. [http:// thl.fi/fi_FI/web/fi/aiheet/tapaturmat_ja_vakivalta#Lahisuhde_perhevakivalta](http://thl.fi/fi_FI/web/fi/aiheet/tapaturmat_ja_vakivalta#Lahisuhde_perhevakivalta)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: https://thl.fi/documents/605877/1663634/Koulutus-opas_Marakista_2012.pdf/b60e296b-ea43-4ca8-82c2-52b7cb048c1c

THL:n Tilastoraportti 40/2018. Lähisuhdeväkivalta 2017

THL:n Tilastoraportti 24/2019. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2018.

YHTEISIÄ EDELLYTYKSIÄ OSAPUOLTEN KANNALTA

	MUU HAVAINTO					
SOVITTELU- TAPAAMISEN HYÖTY OSAPUOLILLE TULEVAISUUTTA AJATELLEN	Sovittelutapaamisen järjestäminen auttaa osapuolia	Osapuolet ovat jo hakeutuneet avun piiriin/löytäneet	Osapuolet haluavat yhteistapaamista ja sovittelijoiden mielestä he saattaisivat hyöttyä siitä	Osapuolet kokevat jo löytäneensä ratkaisuja omin voimin ja kokevat, että sovittelutapaaminen on turha		
OSAPUOLTEN MAHDOLLISUUS TASAPUOLISEEN KOHTAAMISEEN SOVITTELUSSA	Sovittelijoiden mielestä osapuolet pystyvät kohtaamaan sovittelussa tasavertaisesti	Osapuolten välillä on havaittavissa lievää epätasavertaisuutta	Sovittelijalle herää huoli siitä, että osapuolet eivät ole tasavertaisessa asemassa	Toinen osapuoli on selvästi valtasuhteessa		
OSAPUOLTEN KERTOMUSTEN YHTENEVÄISYYS	Osapuolet kertovat yhtenevästi tapahtuneesta	Osapuolet kertovat lähes yhtenevästi asioista	Useimmissa asioissa osapuolten kertomukset eivät täsmää	Ratkaisevissa asioissa osapuolten kertomukset eivät täsmää		
VIRANOMAISTEN TIETOOON TULLUT PERHEVÄKIVALLAN TOISTUVUUS	Ei ole tullut viranomaisten tietoon	On tullut tietoon, että vakivaltaa on jonkun verran aikaisemmin ollut	Epäilty on aikaisemmin tuomittu asian- omistajaan kohdistuneesta väkivallasta	Osapuolet ovat olleet useammassa oikeudenkäynti- prosessissa		

Mikäli osapuolet ovat parisuhteessa, jatkavatko he yhdessä ? Kyllä Ei En osaa sanoa

SEURAAVAT ASIAT HERÄTTIVÄT MINUSSA HUOLTA SOVITTELIJANA _____

Uhrin nimi:

Päivä:

Tunnistenumero:

Selitä asiakkaalle, että nämä kysymykset esitetään asiakkaan oman turvallisuuden vuoksi ja hänen suojelemisekseen. Merkitse x:illa, kun kysytty asia täyttyy. Käytä lomakkeella olevaa kommenttitilaa tarvittaessa, esim. jos tieto on peräisin jostain muualta kuin uhrilta.	Kyllä	Ei	Ei tietoa	Kommentteja
1. Onko käsiteltävästä väkivaltatapauksesta aiheutunut vammoja? (Mitä vammoja? Onko ensimmäinen kerta, kun tuli vammoja?)	☐	☐	☐	
2. Oletko erittäin peloissasi?	☐	☐	☐	
3. Mitä pelkää? Pelkäätkö uusia vammoja tai väkivaltaa? Kerro, mitä luulet (väkivallan tekijän/tekijöiden nimi...) tekevän ja kenelle (mukaan lukien lapset)	☐	☐	☐	
4. Tunnetko olevasi eristyksissä perheestä/ystävistä, esim. yrittääkö (väkivallan tekijän/tekijöiden nimi ...) estää sinua tapaamasta ystäviäsi/perhettäsi/lääkäriä tai muita?	☐	☐	☐	
5. Oletko masentunut tai onko sinulla itsetuhoisia ajatuksia?	☐	☐	☐	
6. Oletko eronnut tai yrittänyt muuttaa erilleen (väkivallan tekijästä/tekijöistä) viimeisen vuoden aikana?	☐	☐	☐	
7. Onko teillä kiistaa yhteydenpidosta lapsiin?	☐	☐	☐	
8. Lähettääkö (...) jatkuvasti tekstiviestejä tai soittaa sinulle, ottaa yhteyttä sinuun tai seuraa, vainoaa tai ahdistelee sinua? (Kerro tarkemmin mitä ja uskotko, että hän tekee näin pelotellakseen tahallaan? Mieti, missä yhteyksissä ja millaista käyttäytyminen on)	☐	☐	☐	
9. Oletko raskaana tai oletko saanut lapsen lähiaikoina (viimeisten 18 kuukauden aikana)?	☐	☐	☐	
10. Tapahtuuko pahoinpitelyä useammin kuin aikaisemmin?	☐	☐	☐	
11. Onko väkivalta pahentumassa?	☐	☐	☐	
12. Yrittääkö (...) kontrolloida kaikkea mitä teet ja/tai onko hän erittäin mustasukkainen? (Ihmissuhteista, ketä tapaavat; "kytätäänkö" sinua kotona ja määrääkö hän esimerkiksi mitä vaatteita sinun tulee pukea. Ota huomioon kunniaan liittyvä väkivalta ja täsmennä käyttäytyminen.)	☐	☐	☐	

13. Onko (...) koskaan käyttänyt asetta tai muita esineitä vahingoittaakseen sinua?	☐	☐	☐	
14. Onko (...) koskaan uhannut tappaa sinut tai jonkun muun (niin että uskot sen olevan totta)? Sinut ☐ Lapsen ☐ Jonkun muun ☐	☐	☐	☐	
15. Onko (...)koskaan yrittänyt kuristaa/tukahduttaa tai hukuttaa sinut?	☐	☐	☐	
16. Sanooko tai tekeekö (...) sellaisia seksuaalisväritteisiä asioita, jotka tuntuvat sinusta pahoilta tai jotka satuttavat sinua tai jotain toista fyysisesti? (Jos jotain muuta henkilöä, ketä?)	☐	☐	☐	
17. Onko kukaan toinen henkilö uhkaillut sinua tai pelkäätkö jotain toista henkilöä? (Jos kyllä, tarkenna kuka ja miksi? Ota huomioon laajennettu perhepiiri, jos kyse kunniaan liittyvästä väkivallasta.)	☐	☐	☐	
18. Tiedätkö, onko (...) satuttanut ketään toista? (Tarkenna ketä, mukaan lukien lapset, sisarukset tai vanhemmat sukulaiset. Pidä mielessäsi kunniaan liittyvä väkivalta.) Lapsia ☐ Muita perheen jäseniä ☐ Ex-puolisoa ☐ Muita, ketä ☐	☐	☐	☐	
19. Onko (...) koskaan kohdistanut väkivaltaa eläimiin tai perheen lemmikkieläimeen?	☐	☐	☐	
20. Onko taloudellisia seikkoja, joita pitäisi ottaa huomioon? Esimerkiksi, oletko taloudellisesti riippuvainen (...), oletko sinä tai onko hän menettänyt äskettäin työpaikan tai onko muita taloudellisia ongelmia?	☐	☐	☐	
21. Onko (...) ollut viimeisen vuoden aikana lääkkeiden, huumeiden, alkoholin tai mielenterveyden kanssa ongelmia, jotka haittaavat normaalia elämää? (Jos kyllä, tarkenna mitä?) Huumeet/lääkkeet ☐ Alkoholi ☐ Mielenterveys ☐	☐	☐	☐	
22. Onko (...) koskaan uhannut tehdä tai yrittänyt itsemurhaa?	☐	☐	☐	
23. Onko (...) koskaan rikkonut lähestymiskieltoa, matkustuskieltoa, valvotun koevapauden ehtoja tai lasten tapaamisesta määrättyä sopimusta? (Voi olla tarpeen arvioida myös, miten nämä ovat toteutuneet pahoinpitelijän ex-kumppanin suhteen.) Lähestymiskielto ☐ Matkustuskielto ☐ Valvottu koevapaus ☐ Lasten tapaamissopimus ☐ Muita ☐	☐	☐	☐	
24. Tiedätkö, onko (...) ollut koskaan ongelmia poliisin kanssa tai onko hänellä rikoshistoriaa? (Jos kyllä, kerro tarkemmin). Parisuhdeväkivalta ☐ Seksuaalinen väkivalta ☐ Muu väkivalta ☐ Muu ☐	☐	☐	☐	
Kyllä vastaukset yhteensä				

Ammattilaisen harkittavaksi: Onko muuta asiaan liittyvää tietoa (uhrilta saatua tai ammatillista), joka voi lisätä väkivallan riskiä? Mieti uhrin tilannetta, esimerkiksi fyysisen toimintakyvyn, päihteiden väärinkäytön, mielenterveyden, kulttuuristen tai kielellisten kieli esteiden ja "kunniaan" perustuvien käytäntöjen ja vähättelyn kannalta. Onko uhri valmis sitoutumaan työskentelyyn?

Mitkä ovat uhrin ensisijaisimmat tarpeet hänen turvallisuuden parantamiseksi ja mitä apua uhri itse toivoo?

Pohdi pahoinpitelijän ammattia / harrastuksia – mahdollistavatko ne esim. aseisiin käsiksi pääsyn?

1. Onko perusteltua viedä tämä tapaus MARAK:iin? Kyllä Ei

(kts.alla MARAK:n ohjaamisen kriteerit)

- Ammattilaisen arvio tilanteesta, oletko vakavasti huolissasi?
- 14 tai enemmän kyllä-vastauksia
- Poliisin tietoon tulleet perheväkivalta- kotihälytystehtävät viimeisen 12 kk aikana (3 kpl tai enemmän)

2. Arvioi kohdistuuko perheen lapsiin riskiä?

- **Kyllä** , onko lastensuojeluilmoitus tehty (LsL 25§)? **Kyllä Ei**
- **Ei / Ei lapsia**

3. Täytä tarvittavat suostumuslomakkeet ja toimita ne MARAK- yhteyshenkilölle

Nimi ja ammattinimike:

Virasto/ osasto:

Paikkakunta:

Puhelinnumero/ sähköpostiosoite:

Allekirjoitus ja päivämäärä: